

ERDÉLYI MÚZEUM

X. kötet.

1893.

II. füzet.

Régi magyar virágénekek.

(Sólymosi József daloskönyve.)

Az *Erdélyi Múzeum* múlt évi IX. füzetében (546—557. l.) tiz éneket közöltem Sólymosi József daloskönyvéből, melyre a székelyföld egyik félreeső falujában, Ravában, akadtam rá. Azóta tüzetesen átvizsgálván az unitárius főiskola könyvtárának megszerzett gyűjteményt, merem állítani, hogy a Sólymosi (Koncz?) Józseftől költői irodalmunk számára megmentett énekek mind tartalmuk nemességével, s a kifejezések szépségével, mind a formák változatos gazdagságával felkeltik az érdeklődést; úgyhogy ez igénytelen könyvecske jó lélekkel a Szencsey-féle daloskönyv és a Mátray-codex mellé tehető, melyekből Thaly az ő „*Vitézi énekei*“ nagy részét merítette.

Múltkori közleményem legelejére a legérdekesebb darabot: „*A deák dicséretét*“ állítottam. Régmúlt idők kedves themája volt dicsérni a deák szeretetreméltóságát, mikor a jogász, orvos, akadémista stb. fogalmak mind az egy „deák“ szóba voltak összefoglalva. A legrégebbi ilyenmű költeményt Thalynál a XVII. sz.-ból találjuk.

Megunt engem az én uram czafrangos voltomért;

Nem adnék én egy deákot hatvan katonáért.

Az deákot derekáért, teste állásáért,

Úgy szeretem az lölkömet frissen járásáért.

Nem ér vele egy dologbúl hatvan parasztember.

Vitézi énekek. II. 66.

Ily őszinte hangon dicsérgeti „az szép asszony“ az ő komasszonyának a „bátor szívű“ deákot, ki nemcsak „Minerva táborában“ „ütközik meg vitézmódra.“ A 9., 15. és 21. versszakokból kitetszőleg a hamis deákok egyike csinálhatta e verset, melyet tőlök tanult el az a debreczeni szép asszony, ki 1688-ban Haiszler general egyik „ezifra katonájának“ eldalolta. (*Thaly: Vitézi énekek.* II. 66—71.)

Már e költeményben fölismerhetőleg megtaláljuk a Sólymosi-féle daloskönyv újabb költő deákdicséretének alaphangját. A 15—21. szakokban a kőpíró, kovács, eszmadia, lakatos és borbély-, varga-, molnár-, gerencsérlegénynyel van a mindezeknél hasonlíthatatlanul többet érő „vitéz deák“ egybevetve. Látnivaló, hogy a „*Megunt engem az én uram*“ oly iparos városban költ, hol a „deáki sereg“ széteszsolva az egyes polgári házaktól élt és a gyöngéd nemnél leglegveszedelmesebb vetélytársai nem a nemes úr, vagy katona, hanem a különböző mesterlegények voltak.

Az *Erdélyi Múzeum*-ban bemutatott deákdicséretben figyelemre méltó, hogy éppen e mesterlegények, sőt az egész iparosrend van kihagyva a társadalmi osztályok elékszámításánál. Itt leányát az anya előbb nemeshez, azután baráthoz (kitetszik a prot. gúny!), a palástos vagyis protestáns paphoz, boltoshoz, katonához (legszerencsésb versenytársa a diáknak Debreczenen kívül) és végre a frissen sétáló deákhoz akarja férjhez adni. Hogyne menne szívesen a deákhoz a lány, „az ő galambjához“, a kinél „soha szeme szebbet, nem látott frissebbet...“ Nyomban el is énekei utána a deák dicséretét, a kinek:

Van becsületi rakás,
Mert van tógája rókás.
Abban, mint egy páva,
Lépdegel sétálva
Az deák stb.

Itt a megváltozott versalak legott Thalynak egy XVII. sz.-beli énekét juttatja eszünkbe. Nála is a szegénylegény csaknem ily hangon dalolja a „*Szegénylegény dalát*“, mely „*A deák dicséretinek*“ pendant-ja képen tekinthető.

Ha rókamál nincsen
Az mentéje szélén:
Bár Salamon tudományát
Főlmúlja, okosságát,
Az szegénylegény:

De nincs böcsületi, —
Mert azt nem nyerheti
Pérez, fajlendis köntös nélkül;
Az asztalhoz elő sem ül
Az szegénylegény.

Vit. énekek. II. 111.

A szegénylegény hosszadalmasan elékszámolván b. jait, sok nyomorúságát, végre is nem marad neki más hátra, mint a gondviselő istenben vetni bizakodó reménységét. „*A deák dicséretében*“ a férjhez szándékozó lány csaknem azon módon elősorolván „galambja“ jó tulaj-

donságait, befejezéseképen szintén oly jellemző szavakban vonja le a tanúságot:

Addig magam sem nyugszom,
Még éjjel sem aluszom:
Míg magamat társul
Nem adom, pajtásul,
Deáknak.

Erdélyi Múzeum. 1892. 548.

A fennebbiek után kimondhatni véljük azt a nem valószínűtlen feltevést, hogy a Sólymosi-féle „deák dicséretét“ nem városon, vagy valamely nagyobb iskolában, hanem falun szerezték; talán egyik falusi rektor, ki Debreczenből került s ki hihetőleg ösmerte a Szencsey-féle daloskönyvben számunkra is fenntartott két XVII. sz.-beli éneket is. Egy kissé ódon formában, de nem csekély ügyességgel összeállított verse nagy hatást tett az egyszerű népre, kiknek szemében a deák képviselte a falún kívül eső nagyvilágot. Népda-
lok módjára kezdték átalakítani a rektor énekét s messze földön elterjesztették. Egyik változata Szeged vidékéről került be Erdélyi-
hez. Rokonsága a Sólymosi-féle verssel kétségbevonhatlan:

Lányom, lányom, gyöngyvirágom,
Kerti rózsaszálom!
Elmennél-e a kovácshoz,
Az eszemadtához?
Jaj, anyám, a kovács,
Olyan mint a rossz bogrács:
Nem megyek én ahhoz!

Azután a takácshoz („Olyan, mint a záptojás“) és a vámos-
hoz¹⁾ („Valamennyi mind álmos“) szintén akkép' vonakodik menni
a lány. Végre rá tér a dal a diákra:

Lányom, lányom, gyöngyvirágom,
Kerti rózsaszálom!
Elmennél-e a diákhoz,
Az eszemadtához?
Jaj, anyám, a diák
Olyan mint a gyöngyvirág:
Elmegyek én ahhoz!

Erdélyi: Népdalok. III. 2—3.

¹⁾ Erdélyinél, bizonyosan sajtóhibából: Elmennél-e a Jánoshoz?

E csinos népének, úgy látszik, az ország nagy részében elterjedt. Mi legalább biztos forrásból úgy értesültünk, hogy nem csak Szeged vidékén, hanem még a Székelyföldön is ösmerik s a Nyárad mentén pl. máig is dalolgtatják. Érdekes, hogy végtére azt is észrevették, hogy e kedvelt népénekben épen az alsó osztály, maga a nép nincsen képviselve. Keletkezett hát egy újabb variáns, mely a népet állítja előtérbe, a paraszt lép fel ugyanis legelőbb kérőnek:

Nézd meg, lányom, nézd meg jól:

Ki kopogtat az ajtón?

Jaj, anyám, egy paraszt,

Keze-lába egy araszt:

Nem kell nekem az!

Utánna megint csak a takács („Olyan mint a sárga váz“), a kovács („Olyan mint egy szennyes zsák“) és a szabó („Tetű-bolhaszurkáló“) kapja ki a magáét a kész kosárral együtt. Végre jön a deák.

Nézd meg, lányom, nézd meg jól:

Ki kopogtat az ajtón?

Jaj, anyám, egy diák,

Olyan mint a gyöngyvirág:

Az kell nekem, az!

Erdélyi: Népdalok. III. 157.

Azt sem lehet elhallgatnunk azonban, hogy a nép még sem látszik egészen elfogultnak a diák dicséretes tulajdonságaival szemben. Újabb keltű népénekünk szerint ugyanis legvégül a katona is fölléphet s akkor aztán a dal megfelelően így alakul:

Jaj, anyám, katona,

Olyan mint a viola:

Az kell nekem, az!

Erdélyi: Népdalok. III. 157.

Sőt a Dunántúl, Veszprémmegyében, talán épen a felsorolt deákdicséret józan kritikájaként éneklik ezt az okos anyai tanácsot:

Leányom, leányom!

Diákot ne szeress:

Diákból kis pap lesz —

Az téged el nem vesz.

Arany-Gyulai: Népkölt. gyűjt. I. 336.

Az Erdélyi Múzeum múlt évi folyamában II. sz. alatt közzétett „Lánggal ég a szerelem Az ifjak szívében“ kezdetű dal gyöngye

nemcsak Sólymosi gyűjteményének; hanem — mint ezt habozás nélkül kimondjuk — a régibb magyar irodalom összes szerelmi költészetének is egyik legszebb gyöngye ez! A kiválóan szép forma Amadéra emlékeztet; de a magvas tartalom elüt Amade üres rimpengetéseitől. Bárki volt légyen a szerző, ez egyetlen darabja is eléggé bámultatja velünk úgy a dallamos nyelvet, mint a kifejező költői erőt.

A III. sz. („*Fohászkodra, szírdobogra*“ ...) szintén csinos ének költője: *Fejér*, mint a versfőkből kitetszik. Hogy ki és mi volt ez a Fejér, arra nézve most másfél század múltán bajos volna feleletet adni.

A IV. sz. „*Búcsúének*“ sokban emlékeztet egy „*Cantio de amore*“ című XVII. századbéli költeményre, mely „igen becses költeményt“ a Szencsey-féle gyűjtemény szerint 1660-ban az erdélyi Szebenvárában szerezték. A Sólymosinál följegyzett variáns 1., 2., 4., 5., 8., 9., 12., 13. versszakának Thalynál az 1., 4., 5., 2., 3., 10., 7., 16. szakok felelnek meg. Ismeretlen költőnk a régebbi költeménynek, mely már Szencseynél is ki van forgatva eredeti alakjából, elkölcsönzött stropháit is tetemesen átalakította. (V. ö. *Vitézi énekek*. II. 46—49.)

Az V. sz. búcsúének („*Békességes úton járj*“) sok rokonságot mutat több ma is élő népdalunkkal. Így 1-ső és 5-ik versszakának hatását világosan fölismerhetjük Erdélyi egy-két népdalán. (*Népdalok és mondák*. III. kt. 50. és 9. l.) A 4-ik stropha két utolsó sorát csekély változtatással feltaláljuk Thalynál is. (*Vitézi énekek*. II. 278.) Közelebb Háromszék megyéből került kezemhez egy újabbkori dalgyűjtemény, melyben ez ének, a 2-ik stropha kihagyásával, csaknem szórúl szóra a Sólymosi följegyzése szerint benne foglaltatik. Tehát ebből kitetszőleg énekünk a székelyföld nagy része előtt volt ismeretes. (V. ö.: *Költő Sámuel! Világi énekeskönyv*. Köröspatak. 1854. 8. r. 41—42. l. Unitár. főiskola tulajdona.)

A VI. sz. alatt közölt „*Ének*“ („*Eladnám a leányomat*“) székely népköltészeti terméknek látszik. Legalább egy kartársam szíves értesítése szerint, egyik szokatlan kifejezése törül metszett székely szólásmód. Mikor az anya férjhez szánt leányáról így szól: „Friss termete, tekintete, *Testét hozzám eresztette*“, — székelyeink nyelvén azt jelenti ki, hogy anyányi már a kis leány, anyjához hasonló természetű s így már valóban férjhez adható.

A VII. sz. igen szép kettős virágének („*Rigócskám, rigócskám*“)

első felének rövid változata Erdélyi népdalok között is feltalálható. (*Népdalok és mondák*. I. 448.) Erdélyi a maga közlését nagyon réginek tartja. (U. o. II. 406.) Kár, hogy nem nevezi meg, mely vidékről közölte.

A VIII. sz. népdaltöredékek legszebbjének is párját megtaláltuk egy nyitravidéki szép dalocskában:

Rózsa vagy, rózsa vagy,
Még annál is szebb vagy;
Aranynál, ezüsthöz
Sokkal ékesebb vagy.

Erdélyi: Népdalok. I. 33.

Vesd össze:
Gyöngy vagy, szívem, gyöngy vagy;
Gyöngynél is gyönyegebb vagy.
A virágok között
Szeptimnél is szebb vagy.

Erdélyi Múzeum. 1892. 555.

Csakhogy míg a mi szép kis dalunk csupán csak a festésnél marad s legjobb esetben is csak egy ragyogó képnek vehető; addig a nyitravidéki népdal legott eszményi magaslatra emelkedik és a legszebb befejezést nyeri e gyöngéd lyrai fordulatban:

Aranyat, ezüstöt
Mindenkor találok;
De te töled, rózsám,
Könnyen el nem válok.

A Sóllyosi-gyűjtemény még hátralevő ismeretlen énekeit három részre osztottam. Első csoportba azokat tettem, melyeknek vagy énekesei tudhatók, vagy pedig az a „virág“, melynek tiszteletére szerezték. Közvetéleők más alkalomra marad. Másik csoportba (XVI—XXIII. sz.) külön választottam a Thaly-nál is közölt énekek 10 érdekes változatát. Ezek között kettőnek, csekély eltérésök miatt, újra közlését fölöslegesnek itéltük. (*Thaly: Vitézi énekek*. I. 293—296. és II. 281—282.) A XXIII. számút, mely csak lényegtelen részekben tér el a Thalyétól, leginkább azért mutatjuk e helyen is be, mert rövid volta mellett egy érdekes irodalmi kérdés felvetésére ad alkalmat. Nyelvészeti és egyéb felvilágosításainkat az egyes költeményekhez csatoltuk.

I.

Bús szívemből való bús versem.

1. Bús szívemből való bús versem:	2. Mondd szolgálatomat nékie.
Menj el, postám, lásd meg, ha szívem	Isméretlen voltom ne nézze.
Él-e friss jó egészségben;	Állhatatossággal magam
Vagy pedig bánkodik szörnyen	Nékie adtam s ajánlottam
Szívében.	Jó kedvvel

3. Ugy szívem nem léssen kegyetlen,
Ha levelem mégyn kezében.
Talán megszán s hajlik menten;
Nem lesz mindenkor engedetlen
Mindenben.
7. Oh mely nehéz az én szívemnek,
Tölled elválása lelkennek.
Oda vagyon minden kedvem;
Nállad nélkül el kell vesznem,
Szerelmem.
4. De mit töltöm az időt ezzel;
Mit járok keringő beszéddel.
Sok irigyek, gonosz nyelvek
Vadnak, kik most reám törnek
Szüntelen.
8. De ha szintén el kell vesznem is;
Velem lész, ha én nem látlak is.
Mert szívemben bézártalak;
Nem különben fogva tartlak,
Mint rabot.
5. Azon vadnak, hogy megejtsenek,
Tölled elidegenítsenek.
De hejában mesterkednek,
Akármint igyekezzenek,
Nem árthat.
9. Bárcsak olyan időt érhetnék,
Hogy te veled szemben lehetnék!
Csak izengető szókkal is
Látogassuk egymást mégis
Gyakorta.
6. Szánd meg azért mostan igyemet,
Kötözzed béc sebes szívemet.
Csak te vagy én reménységem:
Légy hát nekem reménységem
Hűséggel.
10. Végső bucsúm hozzád ez légyen:
Hogy az Isten tartson épségben.
Derítse fel napod fényét,
Aldja meg szíved roményét, —
Kivánom.
11. Magam ezzel néked ajánlom,
Szép szerelmem, kedves galambom.
Tied lészek, az míg élek;
Míg bennem lakik az lélek,¹⁾
Édesem.

II.

Im mindenek....

1. Im mindenek vigasságra,
Készülnek ujulásra:
Én szívem is igen vágyik
Egy violára.
2. Látom, minden állatok
Már örökre hajlandók.
Csak egyedül, látom, magam
Gyászban borulok.

¹⁾ E két befejező sor megegyezik az ismeretes székely népdallal:
Tied leszek, a míg élek.

A míg bennem zeng a lélek.

Vagy Erdélyinél: Mig testemben élek, Bennem cseng a lélek. *Népdalok és mondák.* II. 34.

<p>3. Kiki vígan pályát fut,
Sík mezőre ha kijut;
Szerelmével vigadozván,
Nem mutat ott bút.</p> <p>4. Most liliumok nőnek
Ifjújak jönnek s mennek:
Ékes mező szépségének
Igen örülnek.</p> <p>5. Hej, nincs nékem dolgom így,
Kit megrontott sok irigy!
Nem is tudom, mely órában
Adatik olly frigy.</p> <p>6. Hogy én is piros rózsámmal,
Vigadnék violámmal.
Az mezőre sétálnék ki
Én is vigsággal.</p> | <p>7. Ki bokrétáját sokszor,
Hanem többször, mint százszor
Keszkenyőmben takargatván
Nyujtotta ollykor.</p> <p>8. Ujjított csókjaival,
Vidított tréfaival.
Ugyan azért hervadt meg
Szívem bánattól.</p> <p>9. Árnyékban ültem velle,
Játszodoztam kedvemre.
Gyenge fejér két almáját
Adta kezembe.</p> <p>10. Hogy nem lehetek velle,
Mért vagyok tőlle messze!..
De ha lehet rövid időn
Ülök melléje. ¹⁾</p> |
|--|--|

III.

Boldogtalan én életem.

<p>1. Boldogtalan én életem,
Búval változott örömem.
Szörnyű kín forog szívemen,
Kiben majd megemésztetem.</p> <p>2. Mert senki sincs, ki biztasson,
Bánatimban vigasztaljon,
Gyötrelmemből megújítson:
Bennem víg kedvet indítson.</p> <p>3. Mint aszszú fa sebes lánggal,
Meggerjedvén meleg által:
Igy szívem is sok bánattól
Szüntelenül vész és romol.</p> | <p>4. Mi haszna, ha bánkodom is,
Könyveimet hullatom is,
Hogyha szüntelen sirok is:
Mert nem használ, tudom, az is.</p> <p>5. Hanem keserves verseket,
Megtérítvén beszédimet,
Illyen szókkal édesemet
Kérem, szánjon meg engemet:</p> <p>6. Oh, Vénusnak szép leánya,
Szépen zengedező Nympha,
Pünkösti szép piros rózsa!
Szánj, meg szívem, már valaha!²⁾</p> |
|---|--|

¹⁾ E vers, az előbb közölttel együtt, figyelmet érdemel ódon, magyaros formájáért. A gondolatmenet, sőt még egy-két kifejezés mód is emlékeztet némileg Thaly (*Vitézi énekek* II. kt. 217. és 227.) két XVII-ik századi énekére. Külső formára és kivitelre nézve azonban messze távol állanak egymástól.

²⁾ Valahára.

7. Bús szívemet vilámit meg,
Elbágyadt lelkem újíts meg.
Bánatimat könnyebbíts meg;
Sok sirásom hadd szűnjék meg.
8. Ha te, szívem, mind ezekben
Megszánsz én nagy gyötrelmemben,
Kivánom, hogy az nagy Isten
Áldjon meg testben, lélekben.
9. Az hol elmégy, piros rózsá,
Lábad nyomán szép viola,
Előtted szép majoránna,
Nevekedjék szép cziprusfa.
10. Venus és Minerva légyen
Uti társad mindenkben.
Valahol jársz életedben,
Hordozzanak szerencsésen.
11. Ezekkel együtt az múzsák,
Kövessenek kegyes Nymphák.
- Együtt lévén az Gratiák:
Élj sokáig! — mind azt mondják.
12. Áldott légyen az az óra,
Melyben lettél ez világra.
Áldott légyen az az anya,
Ki szült téged ez világra.
13. Oh, gyönyörű szép violám,
Ékes termetű szép rózsám,
Tavaszi szép virágocskám:
Élj sokáig szép cziprusfám!
14. Mennyi jókat én kivánok,
Szívemben felgondolhatok,
Azért, kit nem is mondhatok;
Mert bánattal teljes vagyok.
15. Hanem ezeket szívemből,¹⁾
Kiket írtam kevés versből...
Kivánom, hogy az egekből
Áldjon meg Isten, mennyekből!

IV.

Jaj miért születtem...

1. Jaj miért születtem! Embert mért ismertem,
Földre mért szállottam: látom, nincs sajátom.
Gyenge virágomat, letörték ágamat;
Nem fénlík gyümölcse meghervadt fűnek.
2. Senkinek panaszom nem lehet mondanom.
Búban merítetttem, hogy elfelejtettem.
Jó napot nem várok, mert bánatban járok:
Nincs ki vigasztaljon, szívéhez kapcsoljon.
3. Párom nincs, hogy költsek s víg napokat töltssek.
Meghidegült fészke, izetlen az étke.
Jaj, ha repülhetnék, olly helyre mehetnék,
Hol tavaszt találnék, páromra akadnék!

1) T. i. kivánom.

4. Párt egyet találtam; d attól megváltam:
Sokszor sirva bántam, hogy fészékben szálltam.
Másra is találtam s attól is megváltam:
Kit gyakorta bántam, szívesen fájlaltam.
5. Mert vala szívemnek, kedves az szememnek.
Erkölcse elmémnek, tetszett személyemnek.
Szép piros orczája, mint az piros rózsa.
Oly vala szöllása, mint méznek folyása.
6. Orczájáról szedett csókját ha említem,
Kedvesebb volt, hidgyed, mintsem beszélhetem.
Egy szóval Helenát szépséggel nevezem,
Ha az ő szép voltát mind elé rendelem. 1)
7. Oh, kegyes, szép Nympha! Mint akarom vala,
Ha szerelem útját végig futjuk vala.
De abban szerencse nem lén 2) szívem kincse:
Szerelem bilincse mert lén bal szerencse.
8. Oh, álnok szerelem, mért vagy olyan róka,
Hogy hajtod szívemet búra, siralomra?
Mért szakasztod le az rózsát szebb korában?
Hogy terjedést venne gyenge ágaiban ...
9. Gyenge ágainak szép virágzásában,
Nem különben mint az rózsa nyílásában,
Fénlenék mint Myrrha kedvesebb korában,
És szép virágait szedhetnéd markodban.
10. Így telhetnék szíved (?) vigassága abban,
Ha piros rózsáit raknád ablakodban.
Mindennap öntözvén szépen, vigasságban,
Fénlenék, mint az nap, szépen virágában.
11. Venus játékára termett iffiakkal,
Így nem cselekedtél, te mostan azokkal;
Hanem bal szerencséd nyujtottad oly móddal,
Hogy megcsalattatnak ő feltett czéljokkal.
12. Más szedi már, látom, rózsámnak virágát;
Más szagolja, látom, annak jó illatját.

1) Számlálom, elésorolom.

2) Lén: lón.

Ha megcsalattam is, szívem kívánságát
Másnak kijelentem, kedves gondolatját.

13. Kinek az szerencse szárnya jóra fordul
És kinek a koczka nyereségre indult,
Fordulását annak el ne vétse sohult;
De sőt mindenkben nyerje az triumphust.
14. Fordult az szerencse szárnya unalomra,
Nekem is most balra, mondom; de nem jóra.
Az melly indította pennámat írásra,
Szívem bánatjának kirajzolására. ¹⁾

V.

Ingadozó nádszál.

1. Ingadozó nádszál, hozzám miért hajlál,
Ha mint erős kőszál, mellettem nem állál;
Édesgető szókkal hozzád mért kapcsolál,
Ha hűségős társam lenni nem akartál?
2. Ha engemet úgy, mint méltó volt, nem szántál,
Hanem csak tettetett szívvel, szájjal voltál:
Ne végyed el soha, valamit kívántál;
Átokra forduljon minden jód, kit vártál.
3. Megvallom, nem kicsin gyötrelme szívemnek,
Hogy ez lén jutalma igaz hűségemnek.
Nincsen nyugodalma már szegény fejemnek:
Bánat s keserűség napja életemnek.
4. Ha magammal ezt elhitethettem volna,
Hogy te fogadásod illy hamar változna;
Szoros békód soha meg nem kötött volna;
Szívem is illy búban érted nem forogna.
5. Hozzám hűségedet, az mellyet fogadtál,
Hogy meg nem tartottad, tőlem elállottál:
Mi légyen az oka, te tudod, nállad áll.
Sok bút és bánatot reám szállítottál!

¹⁾ A hang és az ódon forma messze visszaviszik e szép kötemény eredetét. Talán még a XVII. sz.-ból, vagy legkésőbb a múlt század elejéről való.

6. Nem tudom ellened soha olyan vétkem,
Mellyért megunt volna az igaz szerelem.
Ha volt is ellened valami esetem,
Nem kedvemből volt az: megbocsáss édesem!
7. Soha emberi szív többet nem ígérhet,
Sem hiv barátjához igazabb nem lehet,
Mint én, szívem, hozzád, kit szívem szeretett;
Soha életemig el sem is felejtlek.
8. De nem csudálom, mert az gonosz száj és szű
Azon igyekezik, hogy legyen keserű:
Ha mi jó szót ád is, egymásnak az ily szű
Meg nem hallja, hanem állhatatos és hí.
9. Hadd legyen, én ugyan gonoszt nem kívánok;
Mint együgyű elme, csak veszteg hallgatok.
De hiszem, hogy olyra száll szomorú átok,
Ki életemnek volt veszedelmiben ok.
10. Ez kicsin írásom rejtse bé kebeledben:
Bár csak arról légyek emlékezetedben!
Valamikor véssed, szívem, ezt kezedben,
Jusson az én nevem kedvesen ¹⁾ eszedben.

VI.

Szerelmesek elválása.

1.

Legény: Vale ²⁾ szívem, szép szerelmem!
Vale, édes kécsem!
Búcsút veszek, már nem leszek
Többé veled, édesem.
Nem lehet itt maradásom,
Veled való múlatásom:
Vale szívem, szerelmem!

2.

Leány: Szerencsétlen és bús óra,
Melyben ezt kell hallanom.

¹⁾ Az ellenmondó tartalom (v. ö. a 2. és 9. 10. s az 5. és 10. strophákat) arra vall, mintha nem egy könyhán koholták volna e csinos költeményt.

²⁾ Isten veled!

Nem fordul ez eset jóra,
Következik halálomra.
Nincsen helyén az én szívem,
Elváltzott piros színem :
Jaj, szívem, meg kell halnom!

3.

Legény : Így kell lenni, nincs mit tenni :
Elérkezett az óra.
Nem lehet tovább mulatnom,¹⁾
Fel kell ülnöm az lóra.
Országra megyek próbálni,
(Ott) portázn¹⁾ tanulni.
Vale szívem gyámola!

4.

Leány : Jaj énnékem, árvácskának
Jaj szomorú szívemnek !
Most történik egy madárnak
Vége ő életinek.
Nem érzem én tagaimot,
Kezem s fejem, lábaimot.
Vége már örömemnek !

5.

Legény : Hiszem, szívem, hogy nehezen
Esik én elmenésem.
Nagy bút szerez te szívedben
Ez lóra felülésem.
Jól tudom, hogy eped szíved :
Fájdalmat szerez te néked
Ez utolsó intésem.

6.

Leány : Ha jól tudod fájdalmimat
És szívem állapotját,
Mért ujjitod szerencsétlen
És búval teljes szavát ?
Mért akarsz töllem elmenni
Örömemet megszegni ?

7.

Legény : Nem tehetek én ezekről,
Ezeknek így kell lenni.

¹⁾ Portyázni.

Már kell nékem mindezekből
 Utolsó valét vennem.
 Lehetetlen megmaradnom,
 Veled többé társalkodnom,
 Tovább (*így!*) téged szeretni.

8.

Leány: Jaj, mit hallok?! Majd meghalok...
 Ujjulnak én bánatim!
 Jobban kezdenek áradni
 S nem száradni szemeim.
 Hegyes törrel általvertél;
 Lankadnak én tagaim.

9.

Leány: Régen kellett volna neked
 Ezekről gondolkodnod:
 Szerelemnek állapotját
 Még jobban megfontolnod
 Késő immáron bánkoduod;
 Késő immár siránkoznod:
 Itt kellett maradnod.

10.

Leány: Talám szeretetben hibát
 Tapasztaltál, kegyesem?
 Gondolod, nem szerettelek
 Én téged, te édesem:
 Hogy ily teleletet adtál,
 Engemet így megutáltál.
 Hová hagysz (el) édesem?...

11.

Leány: Úgy van: azért lóra ültem
 És tölled eltávozom,
 Mert az te álnokságotdtól
 Immáron (én) irtozom.
 Hamis voltál szeretetben,
 Hamis minden lépésedben:
 Már léssen utazásom.

12.

Leány: Állj meg; szívem! Tartoztassad
 Szép paripa lovadot!
 Hallgasd meg kegyes füleddel
 (Te) megunt szolgálódot.

Mert ha még egyet nem szólok,
 Én ezentúl elájulok :
 Fordíts reám orczádat.

13.

Legény : Hamis volt ennek előtte,
 Most sem hiszek szavadnak.
 Szívem érzette fülájkját ¹⁾
 Szíved álnokságának.
 Mert szíved teli méreggel,
 Gonosz és álnok féreggel,
 Mint az Áspiskigyónak.

14.

Legény : Mint árva gerlicze madár,
 Száraz ágon maradtam :
 Édesemtől, kegyesemtől
 Jaj immár megfosztattam.
 Gyászban öltözöm ezentúl,
 Mert elválám kegyesemtől
 És nagy búra maradtam.

15.

Legény : Ugyan így szokott sípjával
 Madarász énekelni,
 Erdőn repeső madarat
 Hálóba keríteni.
 Bús szavaidat jól hallom ;
 De szíved titkát nem látom :
 Vale s tanulj szeretni. ²⁾

VII.

Kedvesétől búcsúzós vitéz éneke.

1. Kardommal övedzem, látod, édes szívem,
 Búcsúzom : előtted állok reménségben.
 De kérem az Istent, hogy még egésségben
 Lássalak, csillagom, tündöklő szépségben.

¹⁾ *Fülák* : fülánk.

²⁾ Figyelmet érdemlő a búcsúzós legény rideg beszéde, mit a költő a bánkodó lány gyöngéd kifejezéseivel csaknem a szívtelenségig fokoz. Énekeink és népdalaink nem mindig vádolhatók a női nem iránt valami túlságos gyöngédséggel. (V. ö. Erdélyi ellenmondó fejtegetését : *Népdalok és mondák*. II. 432—434.)

2. Pár puskám porozván, nyeregfőben állván
Vezetékem készen reád várakodván; *(így!)*
Lovam is nyeregben kapúd előtt állván,
Hányja, rázza fejét, még ő is bánkodván.
3. Jó lovam alattam úgy ugrik, hánkodik:
Az kő is alatta patkótól szikrázik.
Zabolarántástól szája vérrel habzik,
Mert éretted, szívem, még ő is bánkódik.
4. Szolga, hozz paripát! hadd induljak útra!
Elmegyek az földnek külső határára:
Nem jövök én hozzád illy búra, bánatra.
Élj bár búban magad: engem nem látsz soha.
5. Lábamot ezennel kengyelben bétésem,
Jó lovamot bátran az útnak eresztem.
De rövid nap leszen hozzád megtérésem,
Ha Istennek leszen kedves én életem.
6. Nem irigylem én azt, nem tehetek arrúl,
Hogy az esső miatt az eszterha csordul.
De ha még tavasszal az idő megjavul,
Még az én szívem is bánatból megfordul.
7. Áldott légyen az méh, az kitől származtál;
Áldott az az emlő, az mellyet te szoptál.
Áldott légy magad is gyönyörű virágszál;
Légy, kívánom, immár kedves liliumszál!
8. Kétséges az immár, hogy ha nem láthatlak,
Bár csak egy nap lenne, hogy csókolhatnálak.
Akkor tagaim is ugyan ujjulnának,
Tudom, szemeim is sirni nem tudnának.
9. Megadja még Isten azt az időt érnem,
Hogy kantárom szárát kilincsedhez kötöm;
Lovam eleiben lepedőd terítem:
Abrakot és szénát csak arról etetem.
10. Éltessen az Isten, szívem, szerencsésen!
Kívánom, virágozz egész életedben;
Zöldeljél mint pálma holtig szépségedben.
Éljek veled én is mindenkor szüntelen!

11. Oldalamon kardom, már talpamon állok,
Nyeregben paripám, már csak abrakolok :
Szép piros hajnalban az útnak indulok.
Isten hozzád, szívem! – már többet nem szóllok.¹⁾

VIII.

Reménytelen . . .

1. Reménytelen szegény fejem :
Vallyon hol telik bé kedvem ;
Kit rég olta óhajt szívem,
Hol adatik meg énnekem ?	6. Neked ágyat jó szalmából,
Nekem vét lágy párnájából ;
Részem térszen édes csókjából.
Megnyugtat fáradtságidből.
2. Szívem minden felé gondol,
Bánatom ugyan ostromol.
Melylyel látom testem romol ;
De megnyugszik még valahol.	7. Pallott ²⁾ abrak áll előtted,
Széna mint selyem előtte!, —
Idődöt kedvedre töltöd, —
Nem lesz kémélve, meghidgyed.
3. Édes lovam, elfogy a fű,
Oszi harmat, hideg eljő.
Az is penig ha hozzám jó,
Távul van s bús bennem a szű.	8. Reggel, délben abrakod jár.
Nékem édes csókokat ad.
Folyóvizet nem unja szád :
Ne kéméld fáradtságod hát.
4. Nincs abrakom, hol tartalak.
Sem istállóm, hol zárjalak.
Asszonyodhoz juttassalak ?
Illy messze hogy fárasszalak . . .	9. Mutasd meg hát gyorsaságod ;
Lássuk ékesen járásod,
Serény és kedves futásod :
Tessék ki paripaságod. ³⁾
5. Itt peniglen kórót rágnod,
Nehéz azon csak száradnod.
Talám jobb lesz utat nyomnod,
Asszonyodnál megnyugonnod.	10. Jó paripám megfáradott,
Lábáról patkó lehullott ;
Mert hozzád sietve jutott,
Kit rég olta hogy nem látott.

*

¹⁾ A 4. 7. 10. és 11. versszakok észrevehetőleg elütnek a többtől. A többször ellenmondó tartalom is arra vall, hogy a bánkódó vitéz idegen tollakkal ékesíté fel hangzatos búcsúversét. A 4-ik strofa például szemmel láthatólag ebből készült :

Hozzák az paripát, hadd induljak útra! Nem jövök tehozzád többé ennyi búra, —
Elmegyek ez világ négy (!) határaitra. Légy magadnak, bátor érjen szíved búra.

Thaly: Vit. énekek. II. 246—247.

²⁾ Szelelt, rostált.

³⁾ A 9 és 10. strofa között három versszakot hagytunk ki, melyek szem-

IX.

Az minap széjjel jártomban.

<p>1. Az minap széjjel jártomban,
Sok erdőköt bujdosomban,
Egy madárt láték bánatban
Egy aszszú fa oldalában.</p>	<p>6. Meggyőzött engem szerelmed,
Rabjává tett te szépséged.
De valamig tartja kedved,
Rajtam békódat pengessed.</p>
<p>2. Két szárnyát elterjesztette,
Magát halni eresztette:
Hogy szép társát elvesztette,
Azon bánkodik ő szíve.¹⁾</p>	<p>7. Oh, én kedves ifjúságom,
Kertemben plántált virágom!
Te vagy minden bizodalom,
Ki ülsz az Kerubimokon.</p>
<p>3. Oh, én szegény árva fejem,
Kiben vessem reménségem?
Öregbedik veszedelmem,
Nevededik sok gyötrelmem.</p>	<p>8. Igaz Isten reménségem.
Vallyon hol telik bé kedvem:
Kit rég olta óhajt szívem,
Mikor adatik még nekem?</p>
<p>4. Mert eltölt már szabadságom,
Eltávozott vigasságom.
Virradásom én nem várom,
Mert nem lesz kedves virágom.</p>	<p>9. Tovább versemet nem nyujtom.
Édesem, jódot kívánom.
Valamig híredet hallom,
Én mind addig el nem hajlom.</p>
<p>5. Hol mások mennek kegyesen.
Én csak sirok keservesen,
Mint Apollo szép csendescn;
Szemem felvetem könnyesen.</p>	<p>10. Szolgállok, szívem, míg élek,
Míg te élsz is (?), én is élek.
Vedd jó neven, szívem, kérlek.
Megszolgálom még, ha élek.</p>

mel láthatólag más versből vannak átvéve. A kihagyott strófák elseje ily esinosan hangzik:

Kelj fel, múzsám, édes múzsám!
 Kelj fel énekelni!
 Keservesen siránkozni,
 Kedvesemtől búcsút venni.

¹⁾ V. ö. Nagy madarat láték nagy bánatba,
Magas fenyűfának tetejébe.
Úgy szól, úgy szól, úgy kesereg:
Fejét földbe csökkesztette,
Magát holtté eresztette.

X.

Nagy bánatban forog . . .

<p>1. Nagy bánatban forog szívem,
Mert elváltozott szerelmem,
És az én egyetlen egyem
Messze távozott el tőllem.</p>	<p>7. Veszélyemet ők örülik,
Örülvén ugyan nevetik:
Nevetéssel elkerülik.
Személyemet neheztelik.</p>
<p>3. Az én szívem ujjulásra,
Nem készül már vigasságra,
Míg szívem piros rózsája
Ki nem nyilik, violája.</p>	<p>8. Azért édes kis galambom,
Nedvesítő szép harmatom.
Hajtsd hozzám fejed, alakom,
Irigyektől ne félj, szajkóm!</p>
<p>3. Szívem, régi szép szerelmem,
Ne felejts el én édesem.
Ujjítsd meg bánatos szívem,
Mert rég oltá óhajt lelkem.</p>	<p>9. Azért igaz szerelmedet,
Mutasd hozzám hűségedet.
Ne titkold segítségedet.
Hadd láthassam víg kedvedet!</p>
<p>4. Az tavasznak kezdetiben,
Az madarak szép rendiben
Örvendeznek éneklésben,
Szép zöld fáknak sűrűiben.</p>	<p>10. Ne fáraszd bús szívemet,
Édes szívem, követemet:
Fogadd el üzenetemet;
Tölts bé örömmel kedvemet.</p>
<p>5. Az én szívemnek nagy kínja,
Érted nevededik írja;
Mert irigyeknek fülákja, ¹⁾
Utánnam vetve hálója.</p>	<p>11. Szemeidnek hunyorgási,
Lábaidnak sétálási,
Ajakidnak mosolygási:
Szívemnek megújulási.</p>
<p>6. De hadd légyen irigyeknek
Nyelvek reám hadd törjenek. ²⁾
Isten megfizet nékiek,
Kik okai veszélyemnek.</p>	<p>12. Vedd el, szívem, leveletem,
Benne írva hívségemet.
Engedjed szegény fejemet
Ölődben hadd hajtsam — —</p>

XI.

Adjon Isten . . .

1. Adjon Isten, szívem, csendes jó éjszakát,
Az holnapi napra boldog felvirradást;
Jó szerencsés álmadozást,
Veled holnap víg mulatást!

¹⁾ Fülánk.

²⁾ Ez érdekes kifejezés előjön még az I. sz. alatti ének 4-ik szakaszában is.

2. Áldjon meg az Isten téged, édes lelkem,
Valamint hogy kíván tölled az én szívem.
Balsamum olaj fejedem
Légyen kifolyó mértékben.
3. Adjon Isten sok jót annak az anyának,
Ki virágot nevelt s nem tartja magának.¹⁾
De úgy gyönyörködik másnak:
Szíve szakad nyavalyásnak.
4. Éljen amaz igaz magyar Florentina,
Kinek kedvem szerint mosolyog ajaka!
Élete légyen kinyujtva
Szerencsés hosszú napokra.
5. Áldjon meg az Isten azzal, az kit szeretsz,
Két fejr karodban légyen arany perecz:
Hogyha engem szí(v)ből szeretsz,
Vélem bizony sok jót tehetsz.²⁾

XII.

Nagy munka.

1. Nagy munka a szíven erőszakot tenni,
Az mit ember szeret, az nélkül ellenni.
Azt az szívéből kivetni,
Rólla könnyen gondolkodni,
Az kivel szenvedni
Kész, mind élni s halni.
2. Nehéz dolgok ezek, csak (*igy!*) el lehet hinni.
De más hasonlót is lehet ehhez adni:
Várazozni s el nem jönni;
Lefekünni s nem alunni;
Szeretni s nem látni.
Az szépet utálni.

¹⁾ V. ö. Adjon Isten jó szerencsét annak az anyának,
A ki fiát fölnevelte lovas katonának!

Thaly: Vitézi énekek. I. 331.

²⁾ Mintha töredékekből volna összerakva e csinos népies hangú költemény. Az utolsó stropha két első sora megvan Krizánál is ilyen alakban:

Két fejr karodban két szép arany perecz,
Éltessen az Isten azzal, a kit szeretsz.

Vadrózsák. I. 239.

3. Még nehezebbek is vadnak itt ezeknél;
De elé nem hozok többet ebben egynél.
 Úgymint: valakit szeretni,
 Viszont attól gyűlöltetni.
 Az szépet meguuni;
 Meguntat szeretni.
4. Bolondság embernek ég ellen csapdosni,
Vagy magos kösziklán haugyanyomot üzni.
 Üveg által mézet nyalni.
 Olyan szekér után futni,
 Ki nem akar várni
 S nem kíván felvenni.
- *
5. Vagyon olyan fortély az szerelemben is,
Hogy magát kénálja némely kelletlen is.
 Mutogat hozzád jó kedvet,
 Mindenekben engedelmet;
 S azonban hűségét,
 Máshoz adja szívét.
6. Okosan kell azért az dologban járni:
Az színes szíveknek nem kell mindjárt hinni.
 Higyj, de jól meglásd hogy kinek;
 Ne higyj könnyen minden szí(v)nek.
 Mert az vízre visznek;
 De szomjan eresztnek.
7. Példa legyen ebben gyengén felnőtt nádszál,
Melly az víznek partján szép egyenesen áll;
 De ha az szél kezdi fűni,
 Kezd minden felé hajlani:
 Tégedet elhadni,
 Máshoz kapcsolodni.¹⁾

XIII.

Szánom gyászos éltemet.

1. Szánom gyászos éltemet.	Meg is szánja szívemet.
Ki adja meg kedvemet?	Bokros búknak hajjai,
Ki gyógyítja ügyemet?	Sok bánatom árjai,
Várom csak Istenemet:	Nem dűlják fel lelkemet.

¹⁾ Több a józan elmélkedés, mint az igazi poesis ez énekben. Bár a gyakorlott verselés felkölti érdeklődésünket az ismeretlen költő iránt.

2. Zárva vagyok, mint madár.
Károm, látom, már is vár.
Szívem bárkája ámbár
Irigy tengerében jár,
Parthoz futok egyszer már.
Vitorlája messze néz,
Nem borítja el szélvész:
Mérge lészen lépes méz.
3. Él még az igaz Isten!
Ki volt ottan? Az Isten.
Reménségem más nincsen:
Én nékem egy kincsem;
Csak egyedül tekintsem.
Hadd múlassák magokat,
(Járják bolond?) tánczokat,
Fogják magok orrokat.
4. Zúgnak az szelek ellen.
Borul (?) (a hab?)¹⁾ szüntelen,
Hajócskámra képtelen.
De addig kell eveznem,
Hogy megtartsen Istenem.
Végre hozzád czéloat,
Igazitom partomat:
Minden gondolatimat.
5. Csak annál (?) hogy édesebb,
Szívszeretetet kedvesebb;
Mások mondják becsüesebb;
Nincs is kellemetesebb:
Azért irigyi az eb.
Egy konczon vonakodnak,
Egy csonton tusakodnak,
Mint az ebek ugatnak.
6. Nézze kiki tükörben,
Maga titkát, szívében.
Légyen bíró ügyében:
Úgy mást tégyen szégyenben.
Nincs módja ezekben.
Bogár után indulnak,
Agyargások elmúlnak:
Igy az idők elmúlnak.
7. Igy próbálta ezeket,
Ki írta ez verseket.
Sokat próbált ilyeneket.
Szenved sok irigyeket.
Hamis, csalárd szíveket.
De mégis talált egyre,
Contentáló hívére,
Irigyi ellenére.

XIV.

Vidám kedvem.

1. Vidám kedvem hová lettél,
Hogy én töllem elsiettél?
Tündöklöttél mint ezüst,
Elenyészttél mint az füst.
2. Éltem eddig szép vigságban:
Hervadok szomorúságban.
Kedves gyönyörűségért,
Elmúlándó hívságért.
3. Ravasz Venus csalárdságát,
Észre vettem ő játékját.
Hittem eddig, de nem már:
Csalj meg engem többször bár!
4. Tündér világ csalárdságát,
Észre vettem ő játékját.
Gondoltam, örömet nyujt;
De mind kigyókövet fujt.

¹⁾ Gombafoltok miatt nagyító üveggel sem lehetett kiolvasni.

5. Inkáb tetszék azért Márshoz
Folyamodnom, mint Venushoz.
Mert Márs ád szép hirt, nevet;
Venus pedig gyötrelmet.
6. Így tapasztalta ezeket,
Az ki írta ez verseket.
Ő is Venust szerette:
Csalárd jutalmát vette.
7. Szerelem fájdalommal jár,
Követi gyakorta nagy kár:
Veszedelemben forog,
Megbusul és szomorog
8. Vermet ás az irigység is;
Sőt még legjobb barátod is:
Törben kíván ejteni,
Az szívektől fosztani.
9. De az melly szív igaz és hív,
Abban álnokság nincs, mert hív.
Szemben száll irigységgel
És meggyőzi hivséggel,
10. Ámor Mársnál is erősebb,
Hectornál is győzedelmesb;
Az hol ő viaskodik,
Ott diadalmoskodik.
11. Ki volt erősebb Sámsonnál,
Hatalmasabb Nagy Sándornál?
Mégis annak engedtek;
Mert azok is szerettek.
12. Ellenségim minden nyelvek;
Még sem félek s nem rettegek:
Kiki párját szereti,
Azokat csak neveti.
13. Illyen bizony az én sorsom:
Készen régen az koporsóm,
Melyben kíván ejteni
Irigyem, eltemetni.
14. Te éretted, én szerelmem,
Érkezik ezer sérelmem: ¹⁾
Te éretted csak álom
Mindennemű fájdalom.
15. Ha szemeim reád vetem,
Fájdalmimat elfelejtem;
Mert csak te vagy orvosom,
Én búmban vigasztalom.
16. Míg él én bennem az lélek,
Állandóképpen szeretlek.
Bizonyítom hűtömmel,
Pecsétlem is szívemmel.
17. Ámor írta ez verseket,
Hűséget reá pecsétlett;
Állandóság penglen
Subscribálja illyképen:
18. „Nincsen bizony az ég alatt,
Nem is termett olyan állat,
Kiért megvethetnék:
Holtig ne szeretnék!”²⁾

XV.

Ének töredékek.

— — — — —
Egy asztalnál nem ülnék (én véle),
Mert ha vendégem házamhoz jönne,
Megutálna s én töllem elmenne.

¹⁾ E kifejezés Senczi Molnár zoltárfordítására emlékeztet.

Kupást vennék, de az kupájának (*igy!*)
 Kupájával ad innya társának.
 Békét hagyok az csiszárinasnak, ¹⁾
 Mint az koldus hat pénzér' garasnak.
 Vally' ha nékem olyan uram volna,
 Ki mindennap fátyolban jártatna!...
 Bár mindennap gyakran meghátalna,
 Jobbágy szerben ²⁾ dolgozni hajtana.
 Légyen elég ez néhány versecske,
 Néked írák te kis gerliczécske.
 Majd eljő már az tavaszi fecske.
 Megcsókoljon téged az vén kecske. ³⁾

*

Ezt látván indulok az tenger partjára:
 Hero Leandernek szíve bánatjára.
 Várom, ha ⁴⁾ szerelmem fordul jobb szárnyára.
 S viszen-é valaha még nyugodalomra?
 Langja szerelmednek mert már megepesztett,
 Bában mint bő vízben... (*Több nincs.*)

XVI.

Ritkán láttam...

1. Ritkán láttam, szívem, személyednek párját,
 Piros ajakadnak reám mosolygását.
 Te két szemeidnek reám fordulását,
 Én utánnam való gyakor vigyázását.
2. Ezelőtt egykoron hallottam hiredet.
 Noha nem ismértem akkor személyedet:
 Úgy kívántam látni ékes termetedet,
 Mint az szomjú szarvas hideg kútfejeket.
3. Jaj, ki ⁵⁾ keservesen esett az énnéken,
 Hogy szép szavaidat elfordítád töllem.
 Rózsaszín orczádat ne fordíts ⁶⁾ el, lelkem,
 Mert mindjárt megbúsul, szomorodik szívem!

¹⁾ Csiszár: fegyverműves. — ²⁾ Sorban.

³⁾ Szemmel látható, hogy e verset gúnyversek töredékeiből toldozták össze.
 A befejező strophá megegyezik a Thalynál olvasható XVII. sz.-beli „Vén leány
 panasza” utolsó szakával. (*Vitézi énekek.* II. 177)

⁴⁾ Vajjon. — ⁵⁾ Mi. — ⁶⁾ Ma: fordítsd.

4. Vedd el, édes szívem, róllam haragodat ;
Mutasd meg én hozzám te igazságodat,
Csendes szí(v)ből való értem bánatodat.
Te kedvedben vedd bé szegény szolgálcskádát.
5. Meg ne utáld, szívem, édes (*így!*) személyemet,
Mert ha megláthatnád szívedhez szívemet :
Bizony te megszánád árva gerliczédet,
Kegyelmekben vennéd, ki sirat tégedet.
6. Idegen én hozzám miért vagy édesem ?
Én tudom, hogy néked semmit nem vétettem.
Nem is vagyok vét'kes, tudom, édes szívem :
Ne légy hát idegen töllem, kedves lelkem.
7. Látod, az szép nap is miképpen tündöklök,
Mégis az homálytól gyakran hányattatik.
Hát emberben vétek hogy nem találtatik ?
Azért haragunod mindenért nem illik.
8. Lányíts meg szívedet, hajts¹⁾ hozzám orczádat.
Szánj meg engem s ne hagyd kis galambocskádát.
Ne ereszd el kedved kereső szolgálát :
Fogjad jobb kezemet s add nékem magadat.
9. Lilium lányító gyenge kezeidet,
Mikoron veted rám ékes szemeidet ?
Kérlek édes lelkem, fordítsd rám szemedet :
Hadd láthassam, szívem, az te hűségedet.
10. Nám²⁾ hiv szolgáló voltam parancsolatidban,
Egy órát is abban el én nem mulattam.
Valamikor hozzám küldöttél azonban,
Mindjártást szolgálóknak jó szót visszaadtam.
11. Add meg már magadot, ne rontsd szívemet ;
Hadd végezzem el már kénos gyötrelmemet.
Hajtsad s fordítsad rám, szívem, személyedet.
Ne vond meg én töllem az te hűségedet.

¹⁾ Ma: lányítsd, hajtsd. — ²⁾ Lám.

12. Bemutasd (?) még hozzám igaz szerelmedet,
Hadd ölhesselek, édesem, tégedet.
Mutass már én hozzám (kegyes) engedelmet,
Hogy találhassam (?) meg végre (?) én szívemet.¹⁾

XVII.

Mint árva gerlicze...

1. Mint árva gerlicze, ki társától elvált,
Úgy kesergi magát, nyers ágakra nem száll.
Óhajt és kesereg, míg társára talál;
Buvát jelengeti mindennek, kit talál.
2. Így van én dolgom is s életemnek sorsa,
Mert bokros jajoknak imé vagyok fia.
Búbánat szívemet, mint víz partját, mossa.
Hervadni kezdtem, mint ősszel az rózsá.
3. Nincs árva fejemnek, nincs itt maradása.
Történik nem soká olyan változása
Szomorú szívemnek, mellyen elválása
Lesz, édesem, tölled, messze távozása.
4. Isten légyen hozzád, szerelmes rózsaszál!
Ennek virágjára ha valamely méh száll,
Édes ajakidon lépes mézet talál,
Mellyekkel gyakorta engemet táplálál.
5. Fáj szívem, hogy tölled meg kellekik válnom.
Szemeiddel látod: útra kell indulnom.
De utánnam, kérlek, ne siess, mert ottan
Engem meg nem találász, az hova bujdosom.
6. Nállad nélkül lesz már jóllehet életem
Az idegen földön, én édes szerelmem,
Ott is én te róllad el nem feledkezem,
Csak mikor testemből kimúlik a lelkem.

¹⁾ A Mátray-codex egyik XVII. sz.-beli énekének hatását lehet e csinos költeményen fölismereni. (*Thaly: Vitézi énekek*. II. 244—247.) Az itt olvasható 3. 6. 8. és 9. 10. strófák ugyanis a Thaly közölte vers négy első strófája után vannak alkotva.

7. Nem állhatom mégis: bocsánatot tölled
 Várok, édes rózsám, — tartassék életed.
 Hogy mostan itt éltem keserves életem,
 Méltatlan szolgáért élted keseregnet.
8. Hogy jöttem átkozott vad föld határára,
 Csak te fogadtál bé az te hajlékomba . . .¹⁾

XVIII.

Én te reád nem haragszom.

<p>1. Én te reád nem haragszom,
 Édes kedves virágszálom.
 Noha tölled el kell válnom;
 Annak oka más, jól tudom.</p> <p>2. Feketített gyászban szívem,
 Mert nincs nékem semmi kedvem;
 Mert elhagyott szép szerelmem,
 Kivel kedvem szerént éltem.</p> <p>3. Siratnálak, hogyha szánnál;
 Megfognálak, ha megvárnál;
 Mint ezelőtt hozzám volnál;
 Mert nem nyugszik szívem másnál.</p> <p>4. Oh, be nehéz madárt fogni,
 Olyan, mint szél után futni,
 Vagy szerencsét ingyen kapni.²⁾
 Mellyet meg nem foghat senki.</p> <p>5. Senki szíve ne örüljen,
 Míg madara nincs kezében.
 Ámbár légyen szoros helyben:
 Mert véletlenül elmélyen.</p> | <p>6. Hanem szívem kételkedve
 Ne menj az idegen földre;
 Mert ámbár menj olly nagy messze,
 Nem lesz nállam elfelejtve.</p> <p>7. Sirva nézem elmentedet,
 Mert elvitted víg kedvemet.
 Megszakasztád víg szívemet:
 Nem kívánom életemet.</p> <p>8. Én kedves kis galambomot,
 Kézhez tanult madárkámot,
 Ki szánt én orcámra csókot,
 Elszalasztám szajkócskámot.</p> <p>9. Eltölt immár szabadságom,
 Elrejtezett fényes napom.
 Felvirradását nem várom,
 Csak én magamot siratom.</p> <p>10. Mint ősszel kis phülemüle,
 Ki megvan szegény rekesztve.
 Kinek elvált zengő nyelve:
 Nincs szegénynek csendessége.³⁾</p> |
|---|---|

¹⁾ Ez ének törzsfáját Thaly a nemz. múzeum kéziratárából közli 11 strófában. (*Vit. énekek*. II. kt. 367—370.) Erdélyi ugyanannak 6 strófáját közli a nép ajkáról. (*Népdalok és mondák*. I. 11—12.) A mi közlésünk 1. 2. és 6. strophája megegyezik mind az Erdélyi, mind a Thaly közlésével; az 5. strófa csak Thalynál van meg. A 3. 4. 7. és 8. egészen önálló s úgy látszik, ismeretlen bujdosónk szerzeménye, ki a felhasznált régibb költemény egyes kifejezése is sokat módosított.

²⁾ A. m. az eltűnő szerencse után hiában kapni. Ingyen: hiában.

³⁾ Szencsey György dalkönyve tartotta legteljesebben fenn a XVII. sz.-ból ez éneket. Egy régi vásári nyomtatvány is megőrizte s úgy látszik, ez uton ter-

XIX.

Megjelentem panaszimat . . .

<p>1. Megjelentem panaszimat,
Eléskámlálom bosszúmat,
Értsed méltó haragomat.
Igy kezdem el szavaimat:</p>	<p>6. Nagy örömem siralomra,
Régi kedvem sohajtásra —
Kit nem felejthetek soha! —
Fordult nekem bánatimra.</p>
<p>2. Nem élsz mindenkor kedvedre:
Bú száll valaha szívedre.
Akkor jutok még eszedbe,
Mikor bú száll te szívedre.</p>	<p>7. Nincs olly öröm, ki végtére
Ne forduljon keserűre.
Ne örüljön senki szíve,
Míg madara nincs kezébe.</p>
<p>3. Mikor isméretlen voltam,
Veled sokat nem szólhattam.
Éretted nem óhajtoztam,
Éjjel-nappal megnyuguttam.</p>	<p>8. Sirva nézem elmentedet,
Nem kívánom életemet.
Illy bú szállotta szívemet,
Hogy nem látlak, édesemet. ¹⁾</p>
<p>4. Akkor kell vala így tenned,
Velem soha nem beszélned.
Szép szavaid kémélled,
Szemeddel reám se nézned.</p>	<p>9. No hadd légyen, nincs mit tennem.
Búban borult árva fejem,
Noha bizony fáj az szívem,
Mert álnokságod nem hittem.</p>
<p>5. Csalárdsággal megköztöztél,
Szerelmed rabjává tettél.
Mutattad, mintha szeretnél
Engem inkább mindeneknél.</p>	<p>10. Nincsen immár egyéb hátra:
Viselj gondot te magadra;
Tarts számot rám sajátodra,
Kedves liliumszálodra! ²⁾</p>

jedt el az egész országban. Thaly e két példány egybevetése után 13 szakban közli. (*Vit. énekek.* II. 99—102.) Erdélyinek is beküldtek Debreczenből és Hevesből 9 versszakot (*Népdalok.* I. 32—33.); míg Kriza közlése a Homorodkörnyékről már csak 4 szakra olvadt. (*Vadrózsák.* I. 97—98.) Sóllyosi dalkönyvében a 6. 7. 9. és 10. strophá s az 5-iknek fele egészen elűt a többi varianstól s ezen kívül is még több kifejezésen módosított az ismeretlen költő, ki a 9. és 10-ik strophát, úgy látszik, az „*Ifjúság mint sólyommadár*“ kezdetű szintén igen elterjedt XVII. sz.-beli ének 2. és 3-ik szakából alkotta. (Lásd *Thaly: Vit. énekek.* II. 91.)

¹⁾ A 7. és 8. versszak az imént közölt „*Én te redő . . .*“ 5. és 7. szakára emlékeztetnek.

²⁾ „E mind tartalmilag, mind alakilag gyönyörű költeményt,“ mint Thaly mondja, Szencsey dalkönyve őrizte meg legteljesebb alakban 14 strophával a a XVII. századból. (*Vitézi énekek.* II. 137—140.) Ezekből Udvarhelyszéken ma is él a nép ajkán 8 strophá. (*Vadrózsák.* I. 44—45.) A mi közlésünk és a Krizáé közt az 1. és 5. versszakot kivéve semmi hasonlatosság nincsen. A Thalyéval is

XX.

Tudós bölcsek . . .

1. Tudós bölcsek, kik ez széles föld felett laktok,
Ég járásit, föld forgásit kik vizsgáljátok,
Hét plánéták járásiból jövendőt mondtok,
Természetből sok dolgokat megmagyaráztok!
2. Mondjátok meg, mi az oka: fojt keserűség;
Mert kit szívem szívvel ¹⁾ szeret, kemény lángban ég...
Éjjel-nappal szorongatja szívemet kétség;
Mondjátok meg, kénaimnak mikor leszen vég?
3. Csuda dolog, sok szép közül csak ez egy tetszik:
Diána is Helenánál szebbnek ismértük,
De látom, árva fejemmel szerencse játszik,
Addig, míg éltem fonalát Párkák elmetszik.
4. Sok búval van rakva szívem még éjszaka is;
Azért nem nyughatom éjjel, ha aluszom is.
Homályos nekem mindenkor az fényes nap is;
Könyveznek utazásimban talám az fák is.
5. Nem nyughatom, csak bujdosom, mint sebes szarvas;
Mert kit szívem szível, szeret, kemény éles vas.
Tekénteti éles fegyver; szíve is avas.
Beszédében hideg hozzám, mint hideg havas.
6. Érjed (*így!*) végét életemnek, sok kinaimnak.
Tudom, bizony végének is kell lenni annak.

csak az 1. 3. 4. és 5. str. s a 9-ik szak 1-ső sora egyezik, a többi, úgy látszik, mind az erdélyi költő leleménye. Ismeretlen költőnk az eredeti költemény alap-hangulatát is egészen megváltoztatta, a panaszló szerelmes (úgy látszik leány) nála nem fenyeget bosszúval, sőt végül is állandó szerelemlről biztosítja távozó kedvesét.

Közelebb Háromszékről, Sepsi-Köröspatakról, jött kezemhez ez érdekes éneknek egy újabb változata, mely a Szencsey-féle dal öt utolsó szakát tartalmazván (a 6-ik vers közbevegyítésével), épen fennebbi közlésünket egészítené ki, ha a különböző tartalom a kettévált költeményt egymástól merőben el nem különítené. (V. ö. *Költő Sámuel: Világi énekeskönyv.* 1854. 14—15. l. Unitár. főiskola tulajdona.)

¹⁾ Egy másik másolatban, ugyancsak Sólymosinál: szívből szeret.

Nem köszönöm ajándékát Venus asszonynak;
Nem örülök hízlekedő, rát Cupidónak.

7. Lidiában praedán felnőtt fene oroszlány,
Avagy fene tigris, ki csak piros vért kíván,
Pusztán talált praedájával rutabbul nem bán:
Kösziklánál keményebb szív, ki engem nem szán.¹⁾

XXI.

Oh, te kedves phülemüle . . .

<p>1. Oh, te kedves phülemüle,
Zengedező méhecske.
Szépecske, fehér lepécske.
Szállj szívemben gerliczecske,
Szépecske!</p>	<p>3. Az te szép termetedért,
Majd meghalok én azért:
Frissen álló derekadért.
Szánj hát, szép violám, azért
Engemet.</p>
<p>2. Az én szolgálatomat,
Minden barátságomat.
Ha vésszed én jóvoltomat,
Adom néked én magamat,
Galambom!</p>	<p>4. Mint Paris Helenáért,
Megholtanak egymásért.
Én is kész vagyok rózsámért,
Egyetlen egy rubintomért
Meghalni . . .</p>
<p>5. Mert te engem megszánál,
Nagy búmban el nem hagyál:
Mert ölelvén megcsókolál;
Magadnaktársul vallál
Engemet.²⁾</p>	

¹⁾ Az akadémia kéziratárából és a Jankovich gyűjteményéből *Vitézi énekek* II. kt. 332. lapján közölt ének változata ez, annyi különbséggel, hogy Sólymosi följegyzésében egyes kifejezések módosítva, a strófiák összeforgatva és az 1. 3. és 6-ik számúval megtöltve vannak.

²⁾ A Mátray-codex egyik XVII. sz.-beli virágénekéből van formálva. A költő eljárása itt sokkal tanulságosabb, hogysen a két dalocska egybevetését elmulasztanók. A Thalynál (*Vitézi énekek*. II. 248—250.) 10 versszakot kitevő költemény három első szaka így hangzik:

<p>1. Oh, kedves filemilécske,
Zengedező raj, méhecske,
Szépecske, fehér menyecske:
Szánd szívem — szintén ideje.</p>	<p>Ha vésszed én jóvoltomat:
Néked adom én magamat!</p>
<p>2. Ajánlom szolgálatomat,
Mindenben barátságomat.</p>	<p>3. Jöjj be, hadd lássam személyed:
Tenéked ékes termeted.
Csókoljam gyenge szemedet,
Mert meghalok majd éretted . . .</p>

XXII.

Jaj, szerelmem . . .

<p>1. Jaj, szerelmem, töllem elmégy! ¹⁾
Valjon ki volt az az irigy,
Ki ezt okozta, hogy így tégy,
Ekképpen töllem bucsút végy?</p> <p>2. Nállam kedves lám csak te vagy,
Hogyha szeretsz, velem maradj.
Édes madár el ne szaladj;
Engem illy nagy búra ne hagyj.</p> <p>3. Nállam felnőtt szép virágszál,
Minden örömem té valál:
Mi az oka, hogy megcsalál?
Talám ugyan megutálál.</p> <p>4. Jaj, mint maradok el tölled.
Hogy el nem mehetek véled! . . .</p> | <p>Bánat tűze bennem éled:
Mért szívemet így terheled.</p> <p>5. Remésemem vala benned;
De látom, már el kell menned.
Esetimet (?) megvetted,
Melylyel lehetek ellened.</p> <p>6. Légy immár jó egészségben,
Isten gondviselésében.
Ha nem láthatsz az életben,
Megláthatsz még az egekben.</p> <p>7. Isten áldjon hűségédért,
Tekintsen kegyességédért:
Kíért áldja meg életedet,
Vigye mennyégbe lelkedet.</p> |
|--|--|

XXIII.

Megbolondult e világ.

<p>1. Megbolondult ez világ.
Fegyverben az ország.
Elmult az szép békesség,
Támadt sok ellenség.
Összevesztek királyok,
Nagy hatalmas császárok,
Úri méltóságok.</p> <p>2. Szegény Magyarország is
Bánatját ujjíttja,
Mert királyné asszonyom
Táborban hivatja.</p> | <p>Készen minden vármegye,
Az országnak jobb része,
Mert <i>kételen</i> velle.</p> <p>3. Katonát ad nemesség,
Hajdút az szegénység.
Sanyargatja mindenütt
Oket az nagy inség.
Lovat, szablyát, karabélyt,
Bagaria pantallért,
Készít nekik mundért.</p> |
|---|---|

Látni való, hogy költőnk dallamosabb sorokba kezdte formálni a sokkal régebb éneket. Munkája közben a 3-ik strófának eszméje annyira megnyerte tetszését, hogy ismételten is kifejezi, mennyire kész volna ő meghalni kedveséért. Egy újabb önálló versszakkal aztán befejezi az egész csinos költeményt.

¹⁾ A lány panaszol itt búcsúzó kedvesének. „Isten hozzád Magyarország“ kezdetű búcsúénekekhez csatolva találtuk. Ez megjelent Thalynál is (*Vit. ének.* I. 292.), Erdélyimél is (*Népdalok.* I. 353.) s újra közlése felesleges.

4. Búslalkodik, bánkodik
 Az gazda magában,
 Mert kételen-kelletlen
 Nyul az ládájában.
 Eléviszi erszényét,
 Számlálgatja sok pénzét.
 Régi keresményét.
- *
5. Jó bort kezdett Monorban
 Most az csaplárosné.
 Rajta iszik s vigan van
 Nyalka katonáné.
 — Jer bé, rózsám, katonám,
 Járjunk egy pár tánczot!
 Huzzad cigány az nótát,
 Ne kéméljéd az hurját,
 Megadom az árrát!
6. Az uramnak nem maradt
 Semmire valója.
 Elöl-hátul kilátszik
- Füstös dudolója.
 Nekem is nincs ingeeském,
 Megrongyollott pendelykém:
 Kilátszik az micském.
7. Megeheti az uram
 Az száraz kinyért is.
 Megihatja reája
 Az rossz kútvizet is.
 Nem szerettem az dolgát,
 Ebül forgatja magát:
 Nem rugja az donyhát.
8. Ez éneket szerzette
 Egy idegen legény.
 Hódos nevű helységben
 Ki vala jövevény.
 Ezerhétszáznegyvenben,
 Nyolczadik Novembrisben,
 Thordavármegyében ¹⁾

Ily „párversnek“ csak az imént is közöltük egy jellemző példáját. (XXII. sz. ének, hozzácsatolva „Isten hozzád Magyarország“ cz. búcsúénekhez. Lásd a XII. számút is.) Sólymosi dalkönyvből múlt évi közleményünkben is bemutatunk két hasonlót. („A deák dicsé-

¹⁾ E nevezetes korfestő költemény — a „moriamur“ népies illusztrációja — megvan Horváth Ádám írott dalkönyvében, úgy a nemz. múzeum régi nyomtatványain s Jankovich gyűjteményében többszörösen. Közli Thaly is (*Vitézi énekek*. I 270—277) s Thalytól alig eltérőleg Erdélyi is (*Népdalok és mondák*. III. kt. 116—120.) Mind a Thaly, mind az Erdélyi közlése 20 strophából áll. Mi a Sólymosinál fentartott rövid variáns közre adását több tekintetben szükségesnek ítéltük. Mert először is élő tanúbizonyosságul szolgál, mennyire közvagyonnak tekintették még csak a múlt században is az idegen földön eltanult énekeket. Másodszor meglepő példáját adja, mily gyorsan eljutott, alig pár hónap alatt, a Duna-környéki ének a távol Erdélybe is. Harmadszor megtanuljuk azt is belőle, hogy a „hódosi jövevény“ költői tapintata elégnék tartotta csak a négy első strophát venni át a felette hosszú költeményből s még három mást válogatván össze, megtoldotta ezeket az ő konyháján költi negyedikkel s ily módon egy négy strophájú víg hangú félkölteményt állított az előbocsátott négy szomorú stropha mellé. (Thalynál és Erdélyinél a 15-ik strophával válik a költemény kétfelé.)

rete“, Rigócskám, rigócskám.“) A nagyhirű Esterházy Pál herceg énekei között is („E. Pál kedves tánca,“ *Irodalomtört. Közlemények*, 1892. 144—146.) találtunk egy figyelemre méltót, hol a komolyabb hangú énekre, a költő szerint, „Az ugrója“ következik. A népdalgyűjteményekből szintén nem kevés ide tartozó példát sorolhatnánk fel. (*Erdélyi: Népd. és mondák*. I. kt. 52. 53. 164. 181. 182. — III. kt. 1—2. 4. 11—12. 15. 16. l. — *Vesd össze*: I. kt. 155—157. l. — *Arany-Gyulai: Népkölt. gyűjt.* II. kt. 285—294. — *Thaly: Vit. énekek*. I. kt. 316—317. 341—351. stb.)

E páros versekre, mint a magyar népies költészet egyik érdekes és jellemző sajátására, tudtommal mindeddig semmi figyelmet sem fordított irodalmunk. Talán a két részre való magyar népénekek és a magyar csárdás-táncz kétféle változata közt némi összefüggés is kereshető... Ez összefüggés kiderítése nem volna hálátlan feladat a magyar népjellem gondosabb tanulmányozójának.

KANYARÓ FERENCZ.

Szemelvények a talmudból.

— Befejező közlemény. —

II. A z a g á d á b ó l.

3. *Epizódok Jeruzsálem katasztrófája történetéből.*

(*Gittin* fol. 55b—56b.)

Két férfiú, *Kamecza* és *Bar-Kamecza* (névcsere) miatt pusztult el Jeruzsálem. Vala t. i. ott egy férfiú, kinek egy *Kamecza* nevű barátja s egy *Bar-Kamecza* nevű ellensége volt. Ez a férfiú egy izben lakomát rendezvén, így szóla szolgájához: „Éredj, hozd el (hívd meg) *Kameczát!*“ A szolga elméne, de *Bar-Kameczát* hívta meg. A mint ez belépett, a ház ura már a lakománál ült s így szóla (a belépőhöz): „Te, a ki ellenségem vagy, mit keressz itt? El! ki veled!“ Mire *Bar-Kamecza* így felelt: „Ha már eljöttem, engedj maradnom, inkább megtérítem azt, a mit enni s inni fogok.“ „Nem!“ szól a ház ura. Mire amaz: „Megfizetem lakomád felét!“ „Nem!“ volt újra a válasz. „Ugy hát megfizetem egész lakomádat!“ „Nem!“ Ezzel kezénél fogta, felkelni kényszeríté s kivezeté. Ekkor gondolá *Bar-Kamecza*: „Abból, hogy az ott ülő tudósok meg nem gátolták (a gazdát abban, hogy engem ki ne utasítson), az következik, hogy inyükre volt e dolog; megyek hát s rágalmakat terjesztek ellenük a császári udvarnál.“ Elméne s így szóla a (római) császárhoz: „Fellázadtak ellened a zsidók!“ Mire amaz: „Ki meri azt állítani?“ Felelé *Bar-Kamecza*: „Küldj nekik egy áldozatra való állatot, majd meglátod, hogy bemutatják-e?!“ A császár csakugyan küldött általa egy kövér borjat. De *Bar-Kamecza*, mialatt visszatért (Jeruzsálembe), sérülést ejtett az állat felső ajkán vagy mások szerint szemhártyáján, olyan helyen, mely (ha megsérült) nekünk (az izraelitáknak) hiba számba megyen, nekik (a pogány rómaiaknak) ellenben nem. A tudósok már most úgy vélekedtek, hogy be kell mutatni az áldozatot a kormánynyal

való békesség érdekében. De rabbi *Zekarja*, Eukolos fia így szóla hozzájuk: „Azt fogják mondani (ez esetből folyólag), hogy sérült állatok is bemutatathatók áldozat gyanánt.“ Ekkor úgy vélekedtek, hogy meg kell őt (Bar-Kamezát) ölni, nehogy elmenjen s elmondja (hogy nem mutatták be az áldozatot). Mire rabbi *Zekarja* azt mondá: „Ebből azt fogják következtetni, hogy a ki sérülést ejt egy (áldozatnak) szentelt állaton, ölessék meg.“ (Erre vonatkozólag mondá rabbi *Johanan*: Rabbi *Zekarja*, Eukolos fiának alázatos gondolkozása módja okozta, hogy házunk elpusztult, szentélyünk elégett s hogy mi magunk számkivetésbe jutottunk.) — Erre (a császár) *Nerot*, a *Caesart*, küldötte ellenük.*) Midőn ez megérkezett, egy nyilat lőtt el kelet felé, mely *Jeruzsálemben* esett le; majd nyugot felé lőtt, de a nyíl ugyanott hullott le s így mind a négy irányban, de a nyíl mindig csak *Jeruzsálemben* hullott le (oly csoda, mely vállalatának sikerét jelezte). Ekkor így szólt egy gyermekhez: „Mondd el szentírási versedet!“ A fiu így szóla: „Bosszút állok *Edomon* (azaz *Rómán*) népem, *Izrael* által.“ (*Ezékiel* 35, 14.) Ekkor így szóla (a római): „A szentnek, dicsértessék neve, tetszik szentélyét elpusztítani, de kezét rajtam akarja letörülni (engem megbüntetni).“ Fogta magát, eltávozott s áttért (zsidóvá lett). Tőle származott rabbi *Méir*.

Ekkor (a császár) *Vespasianust*, a *Caesart*, küldötte ellenük, ki három évig ostromolta *Jeruzsálemet*. (A talmud itt elbeszéli, hogy volt három gazdag ember a városban, kiknek készletei elegendők lettek volna 21 évre, de a zelóták mindent elégettek, hogy a döntő csatát siettessék, minélfogva nagy éhínség támadt. Az ostrom idejéből a következő epizódot olvassuk:)

Mártha, *Boëthus* leánya, egy gazdag nő, elküldé szolgáját, hogy hozzon neki finom buzalisztet. Azonban míg érte ment, eladták. Visszajöve tehát s így szóla: „Buzaliszt nincs már, de fehér liszt még kapható.“ De mielőtt érte ment, ezt is eladták. Ujra visszajött tehát s mondá: „Fehér liszt ugyan nincs már, de rozsliszt van még.“ *Elméne* hát érte, de akközben ez is eladatott. Ekkor ujra jelenté: „Rozsliszt sincs már, csak árpaliszt van még.“ De mire elment érte, az is el volt már adva. Ekkor a hölgy felvévé saruit

*) Tacitus és *Josephus* szerint *Nero* volt az, ki *Vespasianust* küldte *Palesztinába*.

s így szóla: „Elmegyek hát magam s utána nézek, ha hozhatnék e még valami ennivalót.“ De ekkor egy darab ganaj ragadt lábához s ő meghalt (annyira finnyás volt).... A midőn haldokolt, aranyát és ezüstét mind az utczára hányatá s így szóla: „Ime, mi hasznom belőle!“ Ez az, a mit a próféta mond (*Ezékkiel* 7, 10): „Ezüstjüket az utczára fogják hányni.“

Abba Zikra, a harcziás párt feje, rabbi Johanan ben Zakkaj nőtestvérének volt fia. Johanan titkon elhivatá őt magához s így szóla hozzá: „Meddig fogtok még így cselekedni s öldöklitek éhséggel az embereket (nem akarván a várost feladni)?“ Mire emez így szóla: „Mit tegyek? Ha így szólanék társaimhoz, megölnének.“ Amaz felelé: „Ejtsd módját, hogy kijuthassak innen; hátha van még valamelyes segítség.“ Mire emez: „Tégy úgy, mintha beteg volnál, hogy az emberek idecsődüljenek s kérdezősködjenek hogyléted felől. Aztán végy valami bűzös tárgyat s tedd magad mellé s híreszteljék el, hogy meghaltál. De tanítványaidon kívül senki se jöjjön el érted (hogy elvigyenek), nehogy észrevegyék, hogy könnyü vagy, mert amazok tudják, hogy az eleven ember könnyebb mint a halott. Csakugyan így tön. Be is ment érte rabbi Eleazar egyfelől s rabbi Jozsua másfelől (hogy elvigyék). A mint a kapuhoz értek, a (zelóta) örök át akarták szúrni a koporsót, de (Abba Zikra) így szólt hozzájuk: „A rómaiak azt fogják mondani, hogy tanítójukat átszúrták.“ Midőn pedig megakarták ütni (megtudandók, nem-e fog kiáltani), így szóla: „Azt fogják mondani, tanítójukat megütötték.“ Erre kinyitották a város kapuját s így kijutott Johanan.

A mint odaért (Vespasianushoz), így szóla: „Üdv neked, oh király! üdv neked, oh király!“ De ez felelé: „Kettős halált érdemelsz: először nem vagyok király s te annak neveztél; azután pedig ha király vagyok, miért nem jöttél már eddig is?“ Mire amaz: „Mondád, nem vagyok király, pedig bizony az vagy (leszel nemsokára), mert ha nem volnál király, Jeruzsálem nem jutna birtokodba, a mint írva van (*Jesája* 10, 34): „A Libanon hatalmas által esik el.“ A „hatalmas“ nem lehet más mint király, a „Libanon“ pedig nem egyéb mint a szentély. Mondád továbbá: ha király vagyok, miért nem jöttél már eddig hozzám? (Erre feleletem:) A közöttünk levő zelóták nem engedtek.“ Erre Vespasianus: „Ha egy mézzel telt hordó köré kigyó tekergőznék, nem törnék-e el a hordót a kigyó

miatt?" (Miért nem romboltátok le a falakat, hogy a zelóták kény-
szerültek volna elvonulni.) Erre Johanán elhallgatott. De rab József
vagy némelyek szerint rabbi Akiba reája olvasta e verset (*Jesája* 44,
25): „Meghátrálni hagyja a bölceket s eszöket elkábítja.“ Azt kel-
lett volna t. i. mondania: (Az esetben) fogunk valami fegyvert, eltá-
volítjuk vele a kigyót s megöljük, a hordót (azaz a várost) pedig
békében hagyjuk.

Ekközben követ érkezett Rómából, a ki így szóla Vespasia-
nushoz: „Kelj útra! A császár meghalt, Róma előkelőinek pedig az
a szándékuk, hogy téged ültessenek a trónra.“ (A talmud itt egy
csodát beszél el, mely Vespasianussal megesett, ki végezetül így
szólt:) „Én most eltávozom s mást küldök ide, de kérj ki vala-
mit magadnak s én megadom neked.“ Mondá Johanán: „Engedd
át nekem Jabne városát s az ottani bölceket, továbbá rabban Gama-
liel családját és orvosokat, kik meggyógyítsák rabbi Czádokot (a k
böjtöléssel sanyargatta magát).“ Ekkor rab József vagy mások sze-
rint rabbi Akiba reája olvasta e verset: „Meghátráltatja a bölceket
s eszöket elkábítja.“ Azt kellett volna mondania: „Ugyan hagyd
ezuttal (Jeruzsálemet békében)!“ De rabbi Johanán azt vélte, hogy
Vespasianus ily nagy kérelmet nem fogna teljesíteni s akkor ezt a
csekély engedményt sem tette volna.

4. A feltámadásról.

(*Szanhedrin* fol. 90b s 91a.)

Mondá rabbi Johanán: Hogyan bizonyítható a halottak feltá-
madásának eszméje a szentírásból? — Mivel írva van (*Ötkönyv* IV.
18, 28): „Adjatok belőle emeléket Áronnak, a papnak.“ Vajjon Áron
örökké fog-e élni, hogy az izraeliták emeléket adjanak neki? Hiszen
el sem jutott a szentföldre! Ebből következik, hogy újra életre fog
kelni s akkor az izraeliták emeléket fognak neki adni. Így bizonyít-
ható a halottak feltámadásának eszméje a szentírásból....

A szadduczeusok egyszer azt kérdezték rabban Gamalieltől: Hol
történik a szentírásban utalás arra, hogy Isten fel fogja támasztani
a halottakat? Ő megnevezett nekik egy-egy helyet az *Ötkönyvből*,
a prófétákból és a szentíratokból, de amazok nem nyugodtak meg
egyikben sem. — Az *Ötkönyvből* ezt hozta fel (V. 31, 16): „Ime,

te elpihensz őseiddel, de *majd felkél*.....“ Ők azonban ellenevetették: Hátha így értendő a mondat: „..... de majd felkél e nép és elpártol“?! — A prófétákból ezt idézte (*Jesája* 26, 19): „*Feltámadnak halottaidd, hulláim felkelnek; ébredjeteek és ujjongjatek, ti porban lakozók!*“ Mire amazok: Hátha ez ama hullákra vonatkozik csupán, melyeket Ezékiel próféta (l. 37. fej.) csakugyan életre keltett?! — A szentíratok sorából erre utalt (*Én. én.* 7, 10): „Inyed olyan, mint jó bor, mely..... *megszóllaltatja a halottak ajkait.*“ Felelének amazok: Hátha csak általában az ajkak némi mozgását érti (de nem hogy maguk a halottak feltámadnak), a mint rabbi Johanan mondá rabbi Simeon, Jehoc zadak fiának nevében: A kinek nevében valamely tételt említenek ezen a világon, annak ajkai megmozdulnak a sirban, miként írva van (*u. o.*): „..... megmozgatja a halottak ajkait.“ — Végre a következő verset idézte nekik (*Ötkönyv* V. 11, 21): „..... mely iránt megesküdött az Örökkévaló, hogy *nekik* fogja adni (a szentföldet)“; nem áll „*nektek*“, hanem „*nekik*“. Ime a halottak feltámadása bebizonyítva a szentírásból. — Mások szerint ebből bizonyította be: írva van (*u. o.* 4, 4): „Ti pedig, kik ragaszkodtok az Örökkévaló a ti Istenetekhez, *életben vagytok ma* mindnyájan.“ Azaz: Valamint e világon életben vagytok mindnyájan, ugy a jövő világon is életben lesztek mindnyájan....

Cleopatra királynő egyszer azt kérdezte rabbi Méirtől: „Tudom ugyan, hogy a halottak fel fognak támadni, mert írva van (*Zsoltárkönyv* 72, 16): „Virulni fognak a városbeliek, mint a föld növényzete.“ De ha feltámadnak, úgy meztelenül avagy saját ruháikba öltözve fognak-e feltámadni?“ Mire amaz: „Következtethetni erre a buzáról. Már ha a buza, mely meztelenül temettetett el, annyi ruhába öltözve kél ki: mennyivel inkább a jámborok, kik ruháikkal temettettek el.“ — A római császár (más olvasás szerint egy eretnek) egyszer így szóla rabban Gamaliélhez: „Ti azt állítjátok, hogy a halottak feltámadnak; ám hiszen ők porrá lesznek, a por pedig miként nyerhet életet?“ Erre (a kérdező vagy más magyarázat szerint Gamaliél) lánya szólalt fel: „Hagyd csak, majd én felelek neki. Két fazekas lakik a mi városunkban; az egyik vízből, a másik agyagból készíti edényeit. Ugyan melyikőjük a nagyobb mester?“ „A ki vízből készíti,“ felelé amaz. Mire a leány: „Már ha Isten vízből (ex semine) tud embert teremteni, úgy annál inkább tudhat

agyagból (porból)!“ — Rabbi Izmael iskolája e kérdésben az üvegről következtetett imígyen: Ha még az üveg is, melynek készítésén csak emberi elme fáradozott, még összeforrasztható, ha eltörött: mennél inkább (támadhat fel) az ember, kit Isten szelleme alkotott!

Egy eretnek egyszer így szólt rabbi Amihoz: „Ti azt állítjátok, hogy a halottak feltámadnak: ám hiszen ők porrá válnak, a por pedig hogyan kelhet életre?“ Mire amaz így szóla: „Hadd mondjak el néked egy hasonlatot. Volt egyszer egy király, ki azt mondá szolgálainak: „Menjetek, építsetek nekem egy tágas palotát, de oly helyen, hol nincs se víz, se föld.“ A parancs teljesült, de a palota csakhamar összeomlott. Ekkor ismét azt parancsolá szolgálainak a király, hogy építsenek neki palotát oly helyen, hol víz is, föld is elég van. Ők erre azt mondák, hogy ezt nem tudják. Ekkor megharagudott reájuk a király s így szóla: „A míg nem volt se víz, se föld, tudtatok építeni; most, hogy mindkettő bőven van, nem-e kellene inkább tudnotok?“*) — De ha nem hiszesz nekem, menj ki a mezőre s nézd az egeret, mely ma még félig hús, félig föld; holnap már, a mint teljesen kimászott anyja méhéből, csupa hús lesz. Nehogy pedig azt hidd, hogy erre sok idő kell. Ama hegyen most csak egyetlen egy csiga van; de mihelyt esni fog, teli lesz velük a hegy.**)

Egyszer egy másik eretnek így szólt *Gabiha ben Pasziszához* (a ki púpos volt): „Jaj nektek, ti bűnösök, kik azt állítjátok, hogy a holtak fel fognak támadni! Hiszen az élők meghalnak — s a holtak feltámadnának?!“ Mire amaz: „Jaj nektek, ti bűnösök, kik azt állítjátok, hogy a holtak nem fognak feltámadni! Ha azok, kik egyáltalán nem léteztek, életre kelnek (megszületnek), mennyivel inkább azok, a kik már egyszer éltek?!“ „Bűnösnek mersz nevezni?“ szólt ez. „Ugy megrúglak, hogy belapúl a púpod!“ „Oh, ha te azt tudnád — viszonzá a púpos — ügyes orvos volnál s nagy jutalmat nyernél!“

5. Tudományos csevegések.

(Ugyanott fol. 91ab).

Antoninus császár egyszer azt mondá rabbi Jehudának, a patriárkának: „A test és lélek egyaránt felmentethetik magukat az

*) Tanulság: Ha Isten tud ex semine embert teremteni, annál inkább kell, hogy tudjon porból.

**) Miért ne tudná tehát Isten a holtakat rögtön életre hívni?

ítélet alól. A test ugyanis azt mondhatja: „A lélek volt a vétkes, mert íme mióta elvált tőlem, érzéketlen kő gyanánt fekszem a sírban“. A lélek viszont így szólhat: „A test volt a vétkes, mert mióta elszálltam belőle, íme madárként repdesek a levegőben.“ Mire Rabbi: „Mondok egy hasonlatot. Volt egyszer egy király, kinek gyönyörű kertje s abban szép zsenge gyümölcssei valának. Ezt a kertet két ór gondozására bízta, kiknek egyike béna, másika vak volt. Egyszer azt mondja a béna a vaknak: „Te, én szép gyümölcs zsengéket látok a kertben; jer, végy fel válladra, szedjük le a gyümölcsöt s együk meg.“ Ugy is történt. Egyszer csak eljő a kert tulajdonosa s kérdezősködik a szép érett gyümölcs felől. Mire a vak: „Hát van-e nekem — ugymond — szemem, hogy láthatnám gyümölcsidet?“ S a béna: „Hát van nekem lábam, hogy utána járhatnék?“ Fogta magát a király, vállára ülteté a vaknak a bénát és egyformán bünteté meg őket. — Isten is így veszi elő a lelket, visszahelyezi a testbe s együttesen ítél felettük, a mint írva vagyon (*Zsolt.* 50, 4): „Szól az égnek felülről és a földnek, hogy együtt ítéljen felettük (tulajdonképen: . . . hogy megítélje népét)“. „Szól az égnek felülről“ — ez a lélek; „s a földnek stb. . . .“ — ez a test.“

Más alkalommal így szóla Antoninus Rabbihoz: „Miért kel fel a nap keleten s nyugszik le nyugaton?“ Mire ez: „Ha fordítva volna, nemde, akkor is kérdeztél volna?“ Mire ismét Antoninus: „Igy értem a kérdést: Miért nyugszik le a nap nyugaton (s nem tér előbb vissza ismét keletre, hogy ott nyugodnék le)?“ Felele Rabbi: „Hogy üdvözölhesse az ő Urát, a mint írva vagyon (*Nehemia* 9, 6): „Az égnek seregei maghajolnak előtted.“ Erre ismét Antoninus: „Ugy hát, a mint az égbolt közepére ér, üdvözölné Urát s aztán rögtön nyugodnék le ott!“ S újra Rabbi: „(Ez nem lehetséges) a munkások s az utasok miatt (a kik nem tudnák, mely pillanatban fog a nap hirtelen eltűnni.)“

Ismét máskor a következő párbeszéd folyt le kettejük között. Antoninus: „A gonosz indulat mikor nyeri el uralmát az emberben, képződésekor vagy pedig születésekor?“ Rabbi: „Képződésekor.“ Antoninus: „Akkor hát taszítaná szét (az embryo) az anyaméh falait s jönne ki?! Tehát mégis csak a születés perczében jó beléje a gonosz indulat.“ Rabbi: „Igazán, erre a dologra Antoninus tanított s a szentírás is támogatja nézetét (*Ötkönyv* I. 4, 7): „Az ajtónál leselkedik a vétek.“

B) Apró közlemények.

I. Egységes szempontokból.

1. A munka méltatása.

A ki keze munkája után él, érdemesebb mint a tétlen istenfélő. (*Ber.* 8 a)

A munka oly nagy valami, hogy megtisztelés arra, ki neki él. (*Ned.* 49 b)

Szép a tudományokkal való foglalkozás, ha kézi munkával egyesül. (*Ábot* II. 2)

Ha nem volna szőlőlevél, úgy szőlőfürt sem lehetne (*Chull.* 92 a)

Lehet drágaság hét évig, mégsem fog kopogtatni a kézműves ajtaján. (*Szanh.* 29 a)

Miként kötelessége az apának, hogy fiát tudományra nevelje, úgy köteles őt kézi mesterségre is taníttatni. (*Kidd.* 30 b)

A ki fiát nem taníttatja mesterségre, olyan, mintha zsvány-nak nevelné. (*U. o.* 29 a)

A kézműves munkaközben nem köteles fölállani még tudós férfiú előtt sem. (*U. o.* 33 a)

Ha a munkások a fa csúcsán vannak elfoglalva, úgy elvégezhetik ott köteles imájukat, a nélkül hogy le kellene szállniok. (*Ber.* 16 a)

Isten mindenkiben rokonszenvet ébresztett valamely mesterség iránt. (*U. o.* 43 b)

Egy mesterség sem hiábavaló, egyik sem fog megszűnni sohasem. Boldog, kinék családja tisztességes mesterséget üz; boldogtalan, kinek családja aljas mesterségből él. A társadalomban egyaránt szükség van illatszerművekre és timárookra. (*Kidd.* 82 b)

Jobb magot elvetni, mint gabonát vásárolni; siess hát s végy szántóföldet. (*Jeb.* 63 a)

Bár szántóföld és gabona csekély értékűek, mégis jobb a földmívelés, mint a kereskedelem, mert amaz biztos és maradandó jólétet tesz lehetővé. (*U. o.*)

Aki a föld rabszolgájává teszi magát, jóllakik. (*Szanh.* 58 b)

Add el a földet a nyájért, nem a nyáját a földért. (*Chull.* 84 a)

Aki meg akar gazdagodni, foglalkozzék marhatenyésztéssel. (*U. o.* 84 b)

Ha könnyen akarsz túltenni apai örökségeden, öltözködjél a

rómaiak módjára, élj finom edénynyel és bízd drága marháidat béresekre felügyelet nélkül. (*U. o.*)

Minden mesterségben egyaránt van gazdag és szegény; itt minden az érdemtől függ. (*Kidd. 82 b*)

Sohasem láttam gyümölcszárító szarvast, teherhordó oroszlánt, kalmárkodó rókát. Ha mindezek mégis gond nélkül élnek meg, holott az embert szolgálni hivatvák, mennyivel inkább élhetnék gondtalanul én, kinek rendeltetése a Teremtőt szolgálni, ha életem kifogástalan volna. (*U. o.*)

2. Becsületesség.

A midőn az ember Isten ítélőszéke elé kerül, azt kérdezik tőle: „Lelkiismeretes voltál-e az adás-vevésben?” (*Sabb. 31 a*)

Igen-ed őszinte legyen s nem-ed is őszinte. Ne beszélj mást száddal, mint a mi a szivedben van. Isten felelősségre fogja vonni azt, ki nem áll szavának. A ki szavát meg nem tartja, a lelkiismeretesség ellen vét. (*B. mecz. 49 a*)

Nem szabad pogányt sem szóval megcsalni, annál kevésbbé tettel. (*U. o. 70 a*)

Felebarátod becsülete és vagyona oly kedves legyen előtted, mint a magadé. (*Áb. II, 15. 17*)

A ki tolvajtól elvesz valamit, maga is részese a lopásnak s kártérítéssel tartozik. (*Ber. 5 b*)

Az értéknek hatodrészen túl nyereséget venni csalás és az ilyen szerződés semmis. (*B. bath. 89 ab*)

Ne vegyíts a jó árúk közé rosszakat. A legnagyobb bűnös az ki a mértékkel csal meg. (*U. o.*)

Az államot nem szabad adóval vagy vámmal megcsalni. (*B. kamm. 113 a*)

Az állam törvénye törvény. (*Gittin 10 b*)

A földi uralom olyan, mint a mennyei. (*Ber. 58 a*)

Aki a tolvajnak vagy uzorásnak csupán szóbeli megbánásával beéri, az balga. Teljes megbánás részükről csak az volna, ha annyit adnának vissza, a mennyit mástól elvettek. (*B. kamm. 94 b*)

Ne akarj vásárolni, mikor nincs pénzed. (*Pesz. 112 b*)

Aki uzorára ad kölcsön, annak vagyona ingadozó alapon áll. (*B. mecz. 71 a*)

A tudós, kinek belseje nem olyan mint külseje, nem tudós.
(*Jóma* 72 b)

3. Jótékonyság.

Jótékonyság — több mint minden áldozat. (*Jóma* 49 a)

A ki nem érez irgalmat bármely Isten teremtménye iránt, az nem is ember. (*Bécsa* 32 b)

A ki embertársai iránt irgalmas, az irgalmat talál az égben is; de a ki nem könyörül embertársain, az felülről sem várhat könyörületet. (*Sabb.* 151 b)

A ki kivonja magát a jótékonyság adója alól, — min'ha bálványimádásra adná magát. (*Keth.* 68 a. *B. bath.* 10 a)

Három dolgon alapul a világ: tanulmányon, istenitiszteleten és könyörületességen. (*Ab.* I, 2)

Könyörületességen kezdődik a szent tan, könyörületességgel végződik is. (*Szóta* 14 a)

Tárd ki házatad a szegények számára, legyenek ők családodnak tagjai. (*Ab.* I, 5)

A ki titokban ad alamizsnát, nagyobb Mózesnél. (*B. bath.* 9 b)

A ki azért ad alamizsnát, hogy a világ előtt vele kérkedhessék, bünt követ el. (*U. o.* 10 b)

A ki kölcsön által segívez, nagyobb érdemet szerez, mint a ki alamizsnát ad. (*Sabb.* 62 a)

Keveset ad, ki sokat, de kedvetlenül ad. Ellenben sokat ad, ki keveset, de nyájas arcczal ad. (*B. bath.* 9 b).

Ha a szegény bogyókat üt le az olajfa csúcsáról s valaki lent elszedi előle, úgy ez erőszakos eltulajdonításnak tekintendő. (*Gitt.* 61 a)

A jótettet csak a benne foglalt szeretethez képest jutalmazza meg Isten. (*Szukka* 49 b)

4. A pogányokhoz való viszony.

Az erkölcsi világrend parancsolta kötelesség, bármely nemzeti-ségű szegényt Izrael szegényeivel együtt segívezni, betegeiket ápolni, halottaikat eltemetni. (*Gitt.* 61 a)

Bálvány láttára a jámbor így fohászkodik: „Dicsértessél, óh Isten, ki türelmes és elnéző vagy azok iránt is, kik akaratod ellen cselekesznek.“ (*Ber.* 57 b)

A ki pénzét inkább kölcsönzi pogánynak, mint zsidónak, mert amattól kamatot vehet, bünt követ el. Irva van (*Zs. 15, 5*): „Ki szállhat fel szent hegyedre? A ki az egyenes uton jár ...“ és nem ad uzsorára még pogánynak sem. (*Makk. 24 a*)

A ki pogány bölcslet lát, így imádkozzék: „Dicsértessél, óh Isten, ki bölcsességéből az emberi teremtményeknek is juttattál.“ (*Ber. 58 a*)

Minden népnek jámborai részesülnek örök üdvösségben. (*Szanh. 105 a*)

Ha valahol szegény zsidók és pogányok vegyesen laknak s alamizsnát gyűjtenek számukra, úgy az azt szétoztató bizottságba ép úgy választandók be pogányok, mint zsidók. (*Jerus. Gitt. 47 c*)

Törvénytelen kamatot pogánytól sem szabad követelni. (*B. mecz. 70 b*)

Hiszda rabbi előre köszönt a pogánynak is. (*Gittin 62 a*)

Élj békében mindenkivel, még a pogánnyal is. (*Ber. 17 a*)

5. A nő.

A kinek neje nincs, annak nincs sem öröme, sem áldása, sem támasza, sem békessége. (*Jeb. 62b.*)

A ki nejét jobban szereti mint önmagát s gyermekeit jó útra vezeti, arra reá illik a szentírás szava (*Jób 5, 24*): „Bizonyos vagy benne, hogy béke lakozik hajlékodban.“ (*U. o. Szanh. 76b.*)

Csak ha kiismerted, vedd el a nőt. Szállj alább egy fokkal s onnan végy nőt; szállj feljebb egy fokkal s ott szerezz barátot. (*U. o. 63a.*)

Isten mentsen egy dologtól, mely rosszabb a halálnál. S mi rosszabb a halálnál? A zsémbes nő. (*U. o.*)

A nőnek főérdeme, hogy visszatart bennünket ballépésektől s hogy gyermekeinket felneveli. (*U. o.*)

Sohse bánts a férj nejét, mert könnyen fakad sírásra s a büntetés sem marad el soká. (*B. mecz. 59a.*)

Ha nőd kicsiny, hajolj le hozzá s úgy susogj fülébe. (*U. o.*)

Az oltár maga könnyezik annak szerencsétlensége fölött, ki első nejétől elválik. (*Szanh. 22a.*)

A kinek első neje meghal — mintha a világ sötétednék el körülötte. (*U. o.*)

Mi sem pótolhatatlan; csak az első szerelem tárgya az. (*U. o.*)

A férj csak nejétől, a nő csak férjétől hal el (a rokonság közömbös). (*U. o.* 22b.)

Az ember kevesebbet egyék és igyék, mint a mennyit elbir; úgy öltözködjék, a hogy tehetsége engedi; jobban becsülje meg a nejét s gyermekeit, mint a hogy teheti; mert ezek tőle függenek, ő pedig Istentől függ. (*Chull.* 84b.)

Isten a nőt több józan észszel áldotta meg, mint a férfit. (*Nidda* 45b.)

Inkább mint a férfit illeti meg a nőt az isteni ígéretek nagyobb része. A nő fogja rá a gyermekeket a tanulásra, ő ösztönzi férjét a főiskolák látogatására s mialatt visszajövetelét várja, a házi teendőket látja el: mindez bő forrása a nő érdemeinek. (*Ber.* 17a.)

Légy buzgó a nő megbecsülésében, mert ő az, ki Isten áldását házadba hozza. (*Jeb.* 63a.)

A jámbor nők érdeménél fogva váltattak meg az izraeliták Egyiptomból. (*Szóta* 11b.)

Csak tetteinél fogva igazán szép a nő. (*Sabb.* 25b.)

Asszonyok! Legyetek szemérmetesek — még férjetekkel szemben is. (*U. o.* 140b.)

Házam — ez az én nőm! (*Jóma* 2a.)

Gazdag az, kinek derék neje van. (*Sabb.* 25b.)

A kinek neje nincs, az nem ember. (*Jeb.* 63a.)

Ha férj és nő hívek egymáshoz, úgy Isten honol náluk. (*Szóta* 17a.)

6. Társadalmi élet, erkölcsök.

Légy értelmes az ájtatosságban is, felelj szeliden, haragodat csillapítsd, élj békében testvéreiddel, a szomszédokkal, minden emberrel, még pogánynyal is. Ilyképen szeretve léssel az égben, kívánatos a földön s mindenkitől kedvelt. (*Ber.* 17a.)

Háromféle ember erényét hirdeti maga Isten az égben: a fiatal emberét, a ki nagy városban lakik s tiszta erkölcsü marad, a szegényét, ki a talált jószágot visszaadja, a gazdagét, ki jövedelmének egy tizedét lelkiismeretesen elajándékozza, a nélkül hogy ezzel dicsekednék. (*Pesz.* 113a.)

A ki megalázkodik, azt felemeli Isten; a ki fenhéjázó,

azt Isten lesújtja. A ki a nagyságot keresi, attól elfut; a ki fut tőle, azt fölkeresi. A ki szorítja az időt (alkalmat), félreszorul; a ki félreszorult, eljön az ő ideje (alkalma). (*Erubin* 13b.)

Nem elég Isten szemeiben ártatlannak lenni; az ártatlanságot az emberek előtt is ki kell mutatni. (*Jer. Sek.* III, 2.)

Boldog, ki meghal úgy, a mint született, az ártatlanság tisztaságában. (*B. mecz.* 107a.)

A jámbornak nem kell emlékkő: szavai (és tettei) őrzik meg emlékét. (*Sek.* 4b.)

A ki erényes akar lenni, Isten támogatja azt; a ki a bűn ösvényére akar lépni, annak is megnyílnak a kapuk. (*Sabb.* 104a.)

A ki elősegíti a jót, nagyobb az, mint a ki maga tesz jót. (*B. bath.* 9a.)

Ha szenvedélyeidet ismételve elnyomtad, örökre megszabadultál a bűntől. (*Jóma* 38b.)

Szeresd azt, ki hibáidra figyelmeztet, inkább, mint a ki szüntelen dicsér. (*Ab. di r. Nath.* 29.)

Becsüljétek meg a szegények fiait; általuk gyarapodik fényben a tudomány. (*Ned.* 81a.)

A ki bántalmazásra nem felel, annak ügyét Isten vállalja el. (*Gitt.* 7a.)

Inkább vettesd magad mészégetőbe, semhogy másokat nyilvánosan megszégyeníts. (*Szóta* 10b. *Ber.* 43b. *Keth.* 67a.)

A ki felebarátját nyilvánosan megszégyeníti, nincs része annak a jövő életben; hasonló ő a gyilkoshoz, mert a megszégyenítettnek elfut a vére. (*Szanh.* 107a. *B. mecz.* 58b.)

Inkább tedd ünnepedet hétköznappá, semhogy emberekre szorulj. (*Sabb.* 118a. *Pesz.* 112a.)

Kötelesség, a haldokló rendelkezését teljesíteni. (*Keth.* 70a.)

Az ember mit se ízleljen, mielőtt barmát meg nem etette. (*Gitt.* 62a.)

Imádkozzál az uralkodó üdvéért, mert félelme nélkül egyik ember a másikat elevenen nyelné el. (*Ab.* III, 2.)

A királyt duplán kell üdvözölni. (*Gitt.* 62a.)

A ki a betegen látogatásával nem enyhít, olyan mint a gyilkos. (*Ned.* 40a.)

Sohse mondj ki olyasmit, ami az illem ellen való. (*Pesz.* 3a.)
Építs házat, ültess szőlőt, azután nősülj meg. (*Szóta* 44a.)*

II. Vegyések.

7. Aranymondások, aforizmák, közmondások stb.

Az ember mindig hajlítható legyen, mint a nád s ne kemény, mint a czédrus. (*Taan.* 20a.)

Nem a hely teszi tiszteltté az embert, de az ember a helyet. (*U. o.* 21b.)

A mit nem akarsz, hogy veled tegyék, ne tedd azt másokkal. (*Sabb.* 31a.)

Dögöt nyúzzál az utcán s emberekre ne szorulj. (*Pesz.* 113a.)

Miért ülik meg a babiloni zsidók az ünnepeket derültebb hangulatban? — Mivel szegények. (*Sabb.* 145b.)

Jól illik a szegénység Izraelnek. (*Chig.* 9b.)

A hazában a név, a hazán kívül a ruha (teszi tiszteltté az embereket). (*U. o.*)

A magába zárkozott böleseség pusztai mirthushoz hasonló, mely senkit sem örvendeztet meg. (*R. has.* 20a.)

Mikor a bor bemegy, kijő a titok. (*Szanh.* 63a.)

A bornak vér a vége. (*U. o.* 70a.)

A haragtól megőrül a bölcs, a próféta elnémul. (*Pesz.* 66b.)

A harag előtt Isten is semmi. (*Ned.* 22b.)

Az emberi nagyság önmagának sírja. (*Pesz.* 87b.)

A gőgösről azt mondja Isten: „Én és ő nem élhetünk együtt a világon.“ (*Szóta* 5a.)

A gőgös úgy tesz, mintha Istent nem tűrhetné meg maga mellett. (*Ber.* 43b.)

A gőgösség észbeli szegénységre vall. (*Kidd.* 49b.)

Négyféle ember nem ismerheti az Istent: a gúnyolódó, a kép-mutató, a hazug és a rágalmazó. (*Szóta* 42a.)

Négyféle embert nem érthet meg az emberi elme: a büszke szegényt, a tettető gazdagot, az erkölcstelen aggot és a főlebbvalót,

*) E rovatba való volna a negyedik misna-rendnek egy egész: 5, illetve 6 fejezetből álló, *Abot* című traktátusa, mely azonban minden zsidó imakönyvben megtalálható.

a ki csak parancsokat osztogat, de maga nem törődik mások javával. (*Pesz.* 113b.)

Mennél nagyobb valaki, annál nagyobbak a szenvedélyei. (*Szukka* 52a.)

A jóllakott szenvedély mindig éhes; az éhes viszont jóllakott. (*U. o.* 52b.)

A szenvedély mindennap megújul és megifjul az emberben. (*Kidd.* 30b. *Szukka* 52b.)

Kis diákok megélesítik a nagyoknak az eszét (ha együtt tanulnak), miként az aprófa elősegíti az öregfának fellobbanását. (*Taan.* 7a.)

Miként a víz a magasból folyik alá a mélységbe, úgy a tudomány is csak szerénységben maradhat fenn. (*U. o.*)

A büszkeség a gyöngeségek álarcza. (*Meg.* 29a.)

A hallgatás a bölcshez is illik, mennél inkább a balgához. (*Tosziftu Pesz.* VIII.)

Ha beszélni egy forintot, úgy hallgatni két forintot ér. (*Meg.* 18a.)

A szemérem a büntől való irtózáshoz vezet. (*Ned.* 20a.)

A szemérem szép ékessége az embernek. (*U. o.*)

Magad előtt még jobban szegyéld magad, mint mások előtt. (*Taan.* 15b.)

Az igazi szegénység az ész szegénysége. (*Ned.* 41a.)

A kinek esze van, mindene van; a kinek esze nincs, mije van? A kinek esze van, minek van hijával? A ki az eszének van hijával, mije van? (*U. o.*)

Ha itt vagyok én (valamely dolognál szívvel-lélekkel), minden itt van; ha én nem vagyok itt, ki van itt? (*Szukka* 53a.)

A hova az ember kívánczik, oda viszik őt lábai. (*U. o.*)

A nap rövid, a munka sok, a munkások restek, a bér magas, a gazda sürget. (*Abot* II, 15.)

Jaj, a kinek nincs háza s a ház kapuján dolgozik! (*Sabb.* 31b.)

„Fáradoztam, de sikertelenül“ — ne hidd azt! (*Meg.* 6b.)

A becsületesek nagyra vannak vagyoniukkal, mivelhogy nem veszik el a másét. (*Szóta* 12a.)

Háromféle természetes vonzalom létezik: az ember vonzalma szülőföldjéhez, a férfi vonzalma nejéhez, a vevő vonzalma a vásárlott tárgyhoz. (*U. o.* 47a.)

Háromféle élet nem élet: azé, a ki másra szorul, a papucs-hőse s a betegeskedőé. (*Béza* 32b.)

Ha valakit balkezeddal eltaszítsz, jobboddal vond vissza magadhoz. (*Szóta* 47a.)

Tíz pinttel jutott a világnak a pletykáskodásból, abból kilenczet a nők foglaltak le. Álomszuszékság is tíz pinttel, ebből kilenczet a cselédek vettek ki maguknak. (*Kidd.* 49b.)

Ha ketten czivakodnak, úgy a ki előbb hallgat el, bizonyára előkelőbb származású (*U. o.* 71b.)

A ki tanuk nélkül kölcsönöz, másokat hoz kísértetbe. (*U. o.*)

Ki az, a ki maga vesz magának urat? Az apa, ki még életében mond le vagyonáról gyermekeinek javára. (*B. mecz.* 75b.)

Három dolgról ismerhető fel az ember: erszényéről, poharáról és haragjáról.

A madarak is ismerik (és utálják) a fősvényt. (*Szóta* 38b.)

A szerencse eltaszítja magától azt, ki erőszakkal akarja megragadni, s felkeresi azt, ki nyugodtan vár reá. (*Ber.* 64a.)

A szív és a szem a bűnnek ügynökei. (*Jer. Ber.* 6b.)

A szemtelenség egy korona nélküli uraság. (*Szanh.* 105a.)

A szemtelenség még Istennel szemben is megáll. (*U. o.*)

A boltajtóban (a hol osztogatnak) mindenki atyafi és jóbarát; a szegénység ajtajánál senki. (*Sabb.* 32a.)

Ne bántsd a részegét: elesik az magától is! (*U. o.*)

Egyetlen pénzdarab is nagy lármát csap a perselyben. (*B. mecz.* 85b.)

A myrthus még a tövisek között is myrthus marad s mindig myrthus a neve. (*Szanh.* 44a.)

Ha egy gazember czirógat, számláld meg fogaidat. (*Chull.* 127a.)

A tudósok versengése a tudománynak élete. (*B. bathra* 22a.)

A legszebb elégia az, mely sirásra fakaszt; a legjobb beszéd, mely a nagy tömegre hat. (*Ber.* 5b.)

Ne tekintsd a korsót, hanem a bort, mely benne van. Lehet új korsó, melyben ó bor van, s régi korsó, melyben új bor sincs. (*Áb.* IV, 27.)

Ha ifjak az[puou] ják: építs, és vének: rombolj, fogadj szót a véneknek és ne az ifjaknak, mert az ifjak építése rombolás s a

vének rombolása építés; lásd Rehábeam esetét Kir. I. k. 12. fej. (*Nedárim* 40a.)

A szenvedély tisztességtudóan mint a vándor megy el melletted, szerényen mint vendég lép be a házba s mint úr viselkedik benne. (*Szukka* 52b.)

Bolondnak, vaknak nincs szégyene. (*B. kamma* 86b.)

A megfejtetlen álom olyan mint a fel nem nyitott levél. (*Ber.* 55a.)

Inkább kíván a tehén szoptatni, mint a borjú szopni (tanító és tanítvány). (*Pesz.* 112a.)

Ha függni akarsz, magas fára akaszd magad (kiváló tudóstól tanulj). (*U. o.*)

Ne főzzél a más fazekával (tilos szerelemről). (*U. o.*)

A kútba, melyből valamikor ittál, ne dobj kőcotot (*B. kamma* 92b.)

Ezen a dolgon eret kell vágni (nincs rendjén). (*Jer. Seb.* III, 1.)

Minek délben gyertya?! (*Chullin* 60b.)

A nagy óceánt is meg tudja édesíteni (a dicsekvőről.) *Jer. Ab. zára* II, 9.)

Ez az öreg okos s kése éles (ügyes debatteur). (*Jer. Nidda* 19b.)

Jól megtöltött bolt (tudósról). (*Gitt.* 67a.)

Repülő teve, tú fokán áthúzott elefánt, aranyból való fa (túlzás jelölésére). (*Ber.* 55b.)

ENYEDI MÁTYÁS.

Szécsényi Tamás, erdélyi vajda.

(1299--1354)

Nógrádmegyei Szécsényi Fulko comes 1255. august. 16-án ¹⁾ lép fel legelőször önállólag. Mindent, a mit róla tudunk, e pár szóba foglalhatunk össze: a Kathyz (Kachich) nemzetség ivadéka és tekintélyes közbirtokos volt.

Nemzetsége az ő korában meglehetősen vagyonos volt; tagjai száma igen tekintélyes.

Tizenhat évvel később, 1271. jun. 28-án ²⁾ a nemzetség tagjai az esztergami káptalan előtt birtokuk felosztása céljából egybegyűlnek.

Fulko fiai: *Mihály* comes, *Farkas* mester és *Zoloch* egyrésztől, másrésztől *Eliás* fia *Péter* comes, *Simon* bán fia *Simon* és *Leustách* fia *Miklós* comes a nógrádmegyei *Libercese*, *Garáb*, *Proche* és *Szalatna* nevű helységek miatt pörölvén, a nevezett napon olyként egyezkedtek meg, hogy Fulko fiai a fennemlített birtokokat megkapták.

Farkas, az okirat sorrendje szerint, Fulko második fia, nemso-kára nagyobbította birtokát, a mennyiben 1274. ápril 27-én ³⁾ Zách nb. Pósa fia Pósával csereszerződést kötött. Pósának Nógrádmegyében a Szécsényi uradalomhoz tartozó *Gécz*, *Rimócz* és *Almás* nevű helységei s azonkívül Széchényben nagyobb telkei voltak, melyeket Farkasnak, a Sopronmegyében fekvő 200 márkára becsült Krakkó-ért s Farkas részéről reáfizetett 60 márkáért, engedett át. Krakkót Farkas annak idején királyi adományozás útján kapta.

Farkas már régóta részesült királyi kegyben; a borsodmegyei *Mucsony*-t szintén királyi adományozásnak köszönhette. 1275-ben pedig Ratold nb. Olivér és Leustách a király elé léptek, hogy a ré-

¹⁾ Knauz, Mon. eccl. Strigon. I. 423.

²⁾ Wenzel, Arpádkori új okmánytár VIII. 353. 364.

³⁾ Sopronmegyei oklevéltár I. 39.

szükre előnyös és szükséges Mucsonyt nekik adja. IV. László e kérésüket teljesítette, egyuttal Farkasnak szécsényi birtokát nagyobbította, a mennyiben Mucsonyért egynehány nógrádi várjobbágy szécsényi birtokát neki adományozta.¹⁾

Farkas nemzetsége azelőtt még a nógrádmegyei *Losonc* is birtokában volt.

Alig foglalta el IV. László a trónt, s már is Leustách fia Miklós és Farkasunk a többi rokonok nevében azon kéréssel fordultak hozzá, hogy *Losonc* birtokába helyezze őket vissza. Kérésüket azzal indokolták, hogy *Losonc* úgylis ősi birtokuk s hogy nem a maguk hibájából veszítették el. A kérelmezőknek hatalmas pártfogóik voltak az udvarnál, kik keresztül vitték, hogy a tényállást nem ismerő fiatal király, *Losonc*ot eddigi törvényes tulajdonosaitól, Tomaj nb. Dénes volt nádor fiától elvette s a Szécsényieknek adta. 1277-ben változtak a viszonyok. Habsburgi Rudolffal kötött béke alkalmával országgyűlést tartottak főuraink, a melyen a losonczyi birtokkérdést is szellőztették. Felvilágosították a királyt a felől, hogy Farkas és Miklós elődei birtoka volt ugyan *Losonc*, de családuk felségsértés, illetőleg *Gertrud királyné meggyilkoltatásában való részvételük miatt* elvesztették, s hogy II. András és utódai e birtokot Dénes nádornak, illetve fiainak adományozták. E felvilágosítás alapján László az adományozást revocálta, s *Losonc*ot Dénes fiainak visszaadta.²⁾

A birtoka gyarapításában fáradhatlan Farkas egyrészt e veszteség miatt, másrészt azért, hogy a kezében maradt birtokot megszilárdítsa, és a rokonaival való birtokközösséget a legkisebb fokra redukálja, arra törekedett, hogy mind a maga, mind pedig egyenes utódainak nem jó hírben álló rokonságával legizoláltabb állást foglaljon el.

Első gondja az volt, hogy III. András uralkodása alatt: testvéreit, unokaöccseit és oldalrokonait azon nyilatkozat megtételére bírja, hogy Szécsényben s annak környezetében lévő szerzett birtokaikban semmi részük sincsen s hogy különösen Szécsényi, rimóczyi és almási birtokaiban soha sem fogják háborgatni.³⁾ Iparkodott to-

¹⁾ Wenzel XII. 131.

²⁾ Hazai okmánytár VI. 257. do. 1280. aug. 10. és VII. 165. do. 1277.

³⁾ Wenzel X. 35 do. 1291. és 121 do. 1293.

vábbá, hogy Szécsényben birtokait szaporítsa s lehetőleg sok földet öszevásároljon; így pl. a mint 1294-ben ¹⁾ a nógrádi várjobbágyoktól 25 márkáért egynehány holdnyi szécsényi földet vett.

A 90-es évek közepén Farkassal, mint a nyilvánosság terén működő emberrel találkozunk. 1295. (nov. 24-én) és 1296-ban ²⁾ többször választott bíró; 1298-ban a királyné főpohárnok-mestere, mely méltóságában András királylyai az 1291-iki okíratot átíratja. ³⁾ 1299. jul. 31-én István al-országbíró elnöksége alatt a bírói kar egyik tagjaként szerepel. ⁴⁾ Ugyanazon évben összes rokonaitól ismételten kéri azon kötelező kijelentést, hogy őt is, örökösait is Szécsény, Rimóc, Gécz és Almás egyedüli birtokosainak tekintik s e jószágokra soha semminemű követelésekkel nem fognak fellépni. Ez alkalommal fiait a következő sorrendben említi: *János, Tamás, Mihály, Miklós, Péter, István, Leustách és Balázs.* ⁵⁾

1300-ban az öreg Farkas vizsgálóbíró ⁶⁾; 1301. máj. 18-án testvérének, Mihály, dráhi Tamás elleni ügyében bizalmi férfiú. ⁷⁾ Ez az utolsó hír, mely róla szól. Valószínűleg nemsokára 1301. után meghalt. Neje nevét nem ismerjük. Nyolcz fia közül Tamás az, a kinek életképét itt megrajzoljuk.

* * *

Az öreg Farkas hosszú évek során át arra törekedett, hogy magát és fiait a többi rokonaitól lehetőleg elkülönítse. Ezen törekvése fia magatartásában találja magyarázatát, a ki fivérei között a legnagyobb szerepet játszott. Már Farkasnál feltűnhetett nekünk, hogy családjában ő volt az egyedüli, a ki királyi adományozásban részesült, sőt tekintélyes udvari hivatalt is viselt. Alig csalódunk, ha ennek okát abban keressük, hogy az egész rokonság az udvarral szemben visszatartóan viselkedett s hogy csak Farkas ága, a család hagyományaitól eltérve, kereste a dynastia kegyét.

¹⁾ Wenzel X. 156.

²⁾ Hazai okmánytár IV. 90. 91. Wenzel X. 242. 330.

³⁾ Wenzel X. 294.

⁴⁾ Hazai okmánytár VI. 447.

⁵⁾ Wenzel X. 345.

⁶⁾ Wenzel X. 385.

⁷⁾ Anjoukori okmánytár I. 11.

Szécsényi Tamásnál ezt fényesen bebizonyítva találjuk. Nála azon ritka jelenségre akadunk, hogy ő nagyszámu rokonai (de nem az egész nemzetségben, mert ennek még egy más főága is volt) között az egyedüli volt, ki királyának híve maradt, holott a többi rokonok a forradalmi és ellenzéki mozgalmakhoz csatlakoztak s ő lázadók és felségárulók örve alatt elmarasztalt rokonai jószágait a király leghívebb alattvalójaként kapta.

Tamás ifjúságáról keveset tudunk. Egyes adatok arra engednek következtetni, hogy ő is, éppen úgy, mint az akkori főnemesség fiatal sarjai, ifjúságát a királyi udvarban töltötte. Annyi pedig áll, hogy Tamás már igen korán azon meggyőződésre jutott, hogy a nemzet kebléből megválasztott király uralkodása az Árpádok kihalta után lehetetlen s hogy a külföldi trónkövetelők között nápolyi Róbert Károly követelései az egyedüli jogosak.

Párhuzamban e felfogással ő volt az első azok közt, a kik a fiatal Károly király személye köré csatlakoztak és szüntelenül oldala mellett maradtak. Azt, hogy e tétivel családja hagyományaival szakított, hogy a király ellenei részéről különféle ellenségeskedéseknek lett kitéve s hogy egy megellenzett királyi uradalom minden változó mozzanataiban személye és vagyona kockáztatásával részt kellett vennie, meg nem fontolta. A Csák nb. trencsényi Máté hatalmas oligarchának polgárháboruvá elfajult felkelése Tamásnak a legjobb alkalmat nyújtotta arra, hogy loyális érzelmeinek látható kifejezést adjon. A Mátéhoz való csatlakozás Tamás családjának sírja lett; de hogy ő maga, Tamás, e párt ellen küzdött, ez reá nézve a legnagyobb szerencsééhez vezető út volt. Sem rokonait, sem vagyonát tekintetbe nem vévén, korlátlan rendelkezésre bocsátotta magát a királynak. Mint „az állhatatosság forrása“ — úgymond Károly egyik okiratában — e korszak összes hadi műveleteiben vett részt, a nélkül, hogy bármily nehézségektől akadályoztatta volna magát. Különösen kitüntette magát 1311-ben Kassánál.¹⁾

Mily méltóságokat viselt addig, nem tudjuk; 1313. ápr. 24-én lublói várnagy s e napon megkapja az első királyi adományt.

¹⁾ Pór Antal „Csák Máté“ című művében e hadjárat részleteit oly körülmenyesen ecsetelte, hogy azoknak ismétlése e helyen teljesen felesleges. Tamásunk hadi érdemeit kiváló módon méltatja.

A kassai ütközetben bizonyos pozsonymegyei Hón is részt vett; Károly király a fennebbi napon Hón-nak pozsonymegyei *Szeli* nevű birtokát a Nagy Szombaiban és környékén fekvő összes házakkal, telkekkel, malmokkal és szőlőkkel együtt Tamásnak adományozta.

Tamás rokona, Myke fia Péter, ezalatt a királyellenes párton állván, az általa képviselt ügy érdekében annyira buzgólkodott, hogy a Nógrádmegyében fekvő *Hollókő* nevű várát Máté helyőrségének megnyitotta s azt gyilkosság, rablás és fosztogatással járó fegyveres ki-rohanások főszállásává tette. Kassa előtt a királyiak ellen harcolt. Károly tehát Szelivel egyidejűleg Hollókő-várát tartozékaival együtt Tamásnak adta.¹⁾

A kassai csatában való részvétele nem volt Tamásnak egyedüli hadi tette; élénk részt vett azonkívül még a Máté által bevett vise-grádi vár visszafoglalásában, a mint ezt Károly király egyik későbbi okiratában különösen kiemeli.

A felkelés legyőzése után alkalma nyílt Tamásnak arra, hogy királyának diplomatikai úton is szolgáljon. Károly, első nejének 1315-ben bekövetkezett halála után, luxemburgi (VII.) Henrik német király leányát, Beatrix-ot, János cseh király nővérét, szerette volna második nőül venni. Itt Tamás működésének új teret talált.

A király megbízta a házassági terv keresztülvitelével. Tamás ennek következtében hosszabb időn át Csehországban tartózkodván, birtokai vezetését idegen kézre bízta; nem kimélte rendkívüli küldöttsége költségeit s mindent elkövetett, hogy azon nehézségeket elhárítsa, melyek a király részéről igen szükségesnek tartott házassági összeköttetés létrehozását akadályozhatták volna. Fáradozása nem is maradt eredménytelen s Károly 1318. jun. 24-én a várva-várt menyasszonyt oltárhoz vezette. A király Tamás e diplomatikai eredményének annyira örült, hogy egyik arra vonatkozó okiratában „kedélyének enyhe megnyugtatásáról“ szól.

1319. jul. 27-én be is következett e nagy szolgálat jutalmazása. Nevezett napon Károly Tamásunknak, ki akkor aradi, bácsi, szerémi főispán, a kúnok bírója, hasznosi és solymosi várnagy a mag nélkül elhalálozott pilini Péternek összes nógrádmegyei birtokait

¹⁾ Anjoukori okmánytár I. 289. Fejér VIII. 1. 489.

Varsányi István, ki rokonaival a Máté-féle felkelésben részt vett, szintén nógrádmegyei *Varsány* és *Pilis* nevű jószágait adományozza.¹⁾

Mostantól kezdve Tamás nagyobb hivatalokat is kap.

1321-ben²⁾ a királyné főtárnokmestere, szerémi, bácsi és aradi főispán, mely minőségben birtokát újra gyarapítja.

Szomszédai, dráhi Tamás fiai, mint Máté pártfogói súlyosan kompromittálva voltak. Szécsényt, Tamásunk birtokát, a háború alatt a legkegyetlenebb soldatesca színhelyévé tették; rablás, gyűjtogatás, a tulajdon pusztítása, nők és leányok becstelenítése napirenden volt. A büntetés ugyan el nem maradt, mert Károly király a tőlük elkobzott birtokokat Tamásnak Szécsény és más jószágai pusztításáért járó kártalanítás címe alatt adományozta. Az elmarasztaltak most szomszédjuk kegyelméhez fordultak, a ki ez egyszer jószívűnek bizonyult. Tamás képviselői: Kych fia Benedek comes és János mester jegyző az esztergami káptalan előtt aláírták az egyezséget: Tamás visszaadja a Dráhiaknak Lampert, Ilsa, (Krasznamegyében) és Mayod (Belszolnokmegyében) birtokait, visszatartja pedig magának a nógrádmegyei *Dráh*, *Dolyán*, *Ráros Sztrugna* és *Sztracsin* nevű helységeket.

1321. nov. 1-én Tamás már erdélyi vajda és szolnoki főispán; 1322. azonkívül még a székelyek ispánja, 1324-ben szebeni főispán.³⁾

1323. márcz. 6-án⁴⁾ újra megragadja Károly király az alkalmat, hogy hű Tamását kitüntesse. Ez alkalommal nem csak hadi, vagy diplomatikai érdemekről szól, hanem arról is, hogy a királynak a legnagyobb örömhírt hozta, t. i. első fia születésének hírét. Annak daczára, hogy a királyfi 1323. márcz. 6-án már nem élt, a Tamástól nyert örömhír (1321-ben) még mindig annyira át hatotta a király keblét, hogy saját szavai szerint, annál örvendetesebbet nem is hozhattak volna neki.

Az erre következett jutalmazás Tamásra nézve ugyan kitüntetés, de közel rokonainak súlyos megbüntetésére is volt. Az előttünk már ismeretes Mykén kívül még Kachyk nb. Péter fia Leustách és Jakab, Myke fivérei is résztvettek a Máté-féle felkelésben. Magától

¹⁾ Anjoukori okmánytár I. 528. Fejér VIII. 2. 202 s. i. h. 558 do 1324. febr. 24.

²⁾ Anjoukori okmánytár I. 640.

³⁾ Fejér VIII. 2. 316, 395, 589.

⁴⁾ Anjoukori okmánytár II. 65.

értetik, hogy birtokaikat elkobozták s így történt, hogy Károly a fennebbi napon az azelőtt birtokaikhoz tartozott nógrádmegyei *somoskői* várt Tamásra ruházta át.

Nem is tartott sokáig, míg Tamás nemzetsége ezen ágának többi birtokait is kezei közé nem kerítette. 1324. máj. 8-án ¹⁾ adományozza neki Károly a nógrádmegyei *Hollókő, Baglyos, Sztrahora, Rimócz* és *Lapujtő* nevű jószágokat, melyek azelőtt Eliás lázadó unokái, Péter fiai Mihály, Péter, Leustách, Myke és Jakab birtokai voltak.

Mennyire kedvelte a király Tamást, legjobban bizonyítja Károly 1324. márcz. 15-én ²⁾ kelt rendelete.

Károly király a trónraléptekor kitört forrongások miatt az erdélyi vajda törvényhatósági körét korlátozta. E kivételes állapotot fennebbi napon Tamás vajda kedvéért beszüntette. Hangsúlyozza, hogy Tamást „az erdélyiek esedezésének engedvén, mint egy hű és békeszerető férfit vajdának nevezte ki s hogy ez az erdélyiek tanúsága szerint hivatalát mindeddig békén s minden igazság tekintetbevételével viseli,“ hogy ezért a vajda hatósági körét előbbi terjedelmében helyreállítja s annak sérelmére eddig kibocsátott királyi mentelmi leveleit érvényteleníti

Nemsokára 1324. aug. 11-én ³⁾ Kassa és Visegrád előtt kivívott hadi érdemei ismételt elismerése jelül a pozsonymegyei Nyék (a királyné birtoka) melletti *Geerch* helység vámjövendelmét adományozza neki.

1324. végén ⁴⁾ alkalma nyílt a vajdának újból fegyverhez nyúlni. Ez évben t. i. az erdélyi kóhalmi várból a szentmártoni birtok ügyében rendeletet bocsát ki, a melyben elmondja, hogy az országnagyok és más lakosokkal együttesen a király parancsára annak ellenei és hűtlenei ellen erős hadat vezetett s hogy szentmártoni István fia „Lebee“ László Kóhalom előtt hőiesen esett el.

E hadi expedíció pontosabb részleteit Tamásnak 1325-ben kelt okirata ⁵⁾ szolgáltatja, melyből kiemeljük, hogy az erdélyi szászok a király ellen lázadtak fel, az országot mint ellenségek bejárták és valamely Péterfalvi Henning comes zászlaja alá sorakoztak. A vajda

¹⁾ Anjoukori okmánytár II. 134. Fejér VIII. 2. 504.

²⁾ Anjoukori okmánytár II. 118.

³⁾ Anjoukori okmánytár II. 152.

⁴⁾ Fejér VIII. 2. 589, 599.

⁵⁾ Fejér VIII. 2. 649, 651.

erre a király részéről kún csapatokból álló segélyhadat kapott. Henning, ki a kúnokkal való harcztot elfogadta, a csatatéren halt meg, a mivel a pucscs valószínűleg végződött is. Károly Henning jószágait Tamásnak adományozta, a ki Henning rokonai esedezésére a konfiskált s neki adományozott birtokokat 200 márka váltságdíj mellett átengedte nekik.

Vajjon az erdélyi felkelés oka volt-e annak, hogy a király Tamást kegyével annyira túlhalmozta, nem tudjuk; de annyi bizonyos hogy az 1327-iki év Tamásnak a királyi kitüntetések oly túlságos számát hozta, a milyent a királyi kegyeszészek történetében alig találunk.

1327. máj. 21-én ¹⁾ megadja neki Károly a hevesmegyei *Gyöngyös*, *Bene*, *Halász* és *Nagyút* nevű jószágokat, melyeket azelőtt Aba nb. Csobánka utódai bírtak s melyeket a Máté-féle felkelésben való részvételük miatt elvesztettek. Ugyanazon napon kiküldi Károly a budai káptalaat, hogy Tamást Hollókőbe s tartozékaiba (l. f.) iktassa be. ²⁾

1327 máj. 26-án ³⁾ beiktatják a szerémszegyei *Nyékbe* s a bácsmegyei *Thamana*, *Pethefulva* és *Perhtynfalva* nevű helységekbe. — Junius 4-én megkapja rokonai, Eliás unokái birtokait: *Losonez*, *Eperjes*, *Szénatelek* s *Izbische* helységeket, melyek a nógrádmegyei *Baglyoskő*hez tartoznak; ⁴⁾ ugyanezen napon beiktatják őt bizonyos András nevű felkelőnek nógrádmegyei *Alpugh*, *Felfogh* és *Ujnyerges* nevű jószágbaiba; ⁵⁾ — junius 5-én pedig a szintén nógrádmegyei *Sztrahova*, *Ráros* és *Harkányba*, melyeket Aba fia István fiai, a lázadó Domokos, Aba és János bírtak. Junius 6-án statuálják őt Péter fia Mihály és másoknak nógrádmegyei *Sztrahora*, *Kocácsi* és *Varsány* nevű birtokaiba. ⁶⁾ — Szept. 8-án megadja neki a király orbói Márton fia Mihály, Máté hívének, nógrádmegyei *Orbó* és *Sztrázs* nevű helységeit; ⁷⁾ 1328 július 23-án Károly újból odaadja neki rokonai, Eliás

¹⁾ Anjoukori okmánytár. II. 280.

²⁾ Anjoukori okmánytár II. 285. 286.

³⁾ Anjoukori okmánytár II. 286. 313.

⁴⁾ Anjoukori okmánytár II. 290.

⁵⁾ Anjoukori okmánytár II. 294.

⁶⁾ Anjoukori okmánytár II. 299.

⁷⁾ Fejér VIII. 3. 203.

unokáinak, összes birtokait.¹⁾ Azonkívül időközben vételútján is gyarapítja birtokát, a mint pl. 1329-ben²⁾ Marczali Dezsőtől 150 márkáért annak *megyeri* jószágát veszi. — 1330-ban³⁾ erdélyi vajdaságán kívül még az aradi és csongrádi főispánságot is viseli; 1331 sept. d. 7-196 edig még királyi főtárnokmester.⁴⁾ Hogy dynastikai érzelmeinek fényes kifejezést adjon, egyszer ő is adományoz sajátjából. Fia Kónya 1330-ban t. i. a királyné főtárnokmestere volt; mint ilyen, köteles volt a királyi ebéd alkalmával szolgálatot tenni. Azon végzetes napon, midőn Zách nb. Feliczián kivont karddal az udvari terembe rohant, hogy az ebédnél ülő királyi családot kiirtsa, Kónya éppen nem volt szolgálatban, mely okból családja tisztviselője, Ákos nb. Sándor fia János őt képviselte. Jánosnak sikerült a dühöngő Feliczián kezéből a kardot kiragadni. Ezért adományozza neki Tamás ugyanazon évben a király beleegyezésével⁵⁾ nógrádmegyei *Ujnyin* nevű birtokát, melyet ő maga azelőtt királyi adományozás útján nyert.

Vagyonának e csökkenését csakhamar kiegyenlítette, mintán már 1331 okt. 8-án⁶⁾ a hat somogy megyei *Merke, Tópsun, Terebezd, Litke, Szobb* és *Bennek*, valamint a veszprémmegyei *Pata* és *Esgrem* nevű helységekbe beiktatták. E birtokok ura, Tengerdi Miklós utód nélkül halt meg, birtokait a király Tamásra ruházta át.

Vajjon Tamás számos testvére mily fokban részesült fényes pályájában, nem tudjuk; 1333-ig egyiküket sem nevezik az okiratok; csak ez évben akadunk *egyre*.

Tamás és fiai „Kónya“ Miklós és Mihály, pozsonyi prépost egyrészről, másrészről Tamás fivére *Péter* és fiai *Istrán, Tamás* és *Domonkos* a budai káptalan előtt *Szécsény* és *Várad* nógrádmegyei közös birtokainak felosztását célzó lépéseket már azelőtt is tettek; de egy Nagymártoni Pál országbíró előtt 1333-ban létrejött egyezkedés alapján 1333 nov. 8-án⁷⁾ az esztergami káptalan által birtokaikat meghatározoltatván, csak most osztják fel. — Ez alkalommal se Tamás,

1) Anjoukori okmánytár II. 368.

2) Fejér VIII. 6. 109.

3) Fejér VIII. 3. 423.

4) Anjoukori okmánytár II. 552.

5) Fejér VIII. 6. 114. 116.

6) Anjoukori okmánytár II. 558.

7) Anjoukori okmánytár III. 44.

se fiainak egyike jelen nem volt; csak képviselőiket küldik, míg Péter és fiai személyesen megjelentek, — jele annak, hogy valószínűleg közhivatalt nem viseltek és otthon jószágaik igazgatásával foglalkoztak.

Ugyanazon évben (1333 nov. 22-én)¹⁾ Tamásról egy oly megjegyzésre akadunk, mely mindeddig nem igen könnyen elemezhető volt. Úgy Károly király, mint neje Erzsébet Tamásunkat e napon „*proximusuk*“-nak nevezik. A két királyi házassággal való vérrokonságra vagy sógorsági viszonyra gondolni nem lehetett; alább majd meglátjuk, hogy min alapult e rokonság. E proximitásnak kifolyása Erzsébet királynénak 1334 jan. 25-én²⁾ kelt rendelete, melynek alapján a nagyváradi káptalant utasítja, hogy a Tamás javára lejárt belsőszolnokmegyei birsági pénzeket hajtsa be. Nagyobb eredmények tekintendő Károly királynak 1334. máj. 5-én³⁾ kiállított okmánya, melyben Tamást ünnepélyesen a „*proximusának*“ méltóságára emeli s *Szécsény* (Nógrádm.), *Rimaszombat* (Hontm.) és *Gyöngyös* (Hevesm.) nevű birtokait ugyanazon szabadalmakkal felruhazza, melyeket Buda város polgárai élveznek.

Tamás most megint arra iparkodik, hogy jószágai igazgatását a legelőnyösebb módon előremozdítsa. 1334 jun. 24-én⁴⁾ fiaival „Kónya“ Miklós és Mihálylyal együtt László kalocsai érsekkel csereviszonyba lép. Tamás a következő helységeket kapja: *Rimaszombat*, *Bánya*, *Turek*, *Székúrnok*, *Urréve*, *Karaszó*, *Szorkok*, *2 Pokorag*, *Tornóc*, *Cserencsén*, *Brezó*, *Tisócz* (Hontm.) *Majon* és *Majsát* (Gömörm.); ezekért adta az érseknek: *Gerecs*, *Tótfalu*, *Csalános*, egynehány *Lugas*, *Bátorfalva*, *Szurdok*, *Gumulcsén*, *Venecie*, *Ujfalva*, *Lázárfalva*, *Tamana*, *Zuchy* (Bácsm.) *Mortócz* és *Gerechet* (Szerémm.). A bácsmegyei *Két-Lugast* már 1328-ban, a magtalan birtokosának halála után, kapta a királytól; sietett is, hogy az arról szóló adománylevelet 1335 nov. 2-án⁵⁾ újra átírassa. — Ez utóbbi évben különben még Nógrádmegye főispánja is.⁶⁾

1) Anjoukori okmánytár III. 53. Fejér VIII. 3. 679.

2) Anjoukori okmánytár III. 57. 63. 73.

3) Anjoukori okmánytár III. 71. Fejér VIII. 3. 716.

4) Anjoukori okmánytár III. 79. Fejér VIII. 5. 216.

5) Anjoukori okmánytár III. 207.

6) Fejér VIII. 6. 128.

1338-ban birtokainak egyikét megint elajándékozta. Proximusa, Huntpázmán nb. „Pogány“ István megkapja tőle a belsőszolnokmegyei *Róna* helységet, mely adományozásba Tamás fiai Kónya, Mihály s a kiskorú *Gáspár* beleegyeznek. Károly király ez év július 4-én ¹⁾ az adományozást helybenhagyja. — Róna valami öregebb Rénold-é volt, kinek magvaszakadta folytán a király Simon fia Mihály, székelly és beszterczei ispánnak adományozta; de mivel Mihály több rendbeli büntetést elkövetett, birtoka törvényszéki végzés útján Tamásra ruháztatott át. Rónát alig ajándékozta el, midőn (két héttel később) vagyonát vétel által nagyobbította. 1338 jul. 15. ²⁾ Aponyi Pál és Pető utódai, t. i. *Béla* nevű birtokuk felét 300 budai márkáért Tamás erdélyi vajdának örök áron eladták.

A jövő évben (1339) ³⁾ birtokcserét köt. Aba nb. Csobánka utódai — mint tudjuk — birtokaikat elvesztették, mire egy részük, t. i. a hevesmegyei Sármonostor patronatusához tartozó részeket Tamás kapta meg; ez most ezeket Aba nb. (Kompold ágból való) Imrének annak *zsadányi* birtokrészeért átengedte.

Ugyanazon évben (1339) ⁴⁾ a szatmármegyei *Százszoberek* és *Sima* nevű helységekbe statuálják, mely jószágokat a királytól kapta, miután ez eddigi birtokosukat, István fia Lászlót, pénzhamisítás miatt, tőlük megfosztotta.

1339 máj. 13. ⁵⁾ Tamás vajda egyuttal a királyi főtárnokmesteri hivatal helyettes vezetője, mely méltóságban még 1340-ben és 1341 jan. 29-én ⁶⁾ is szerepel.

1340-ben ⁷⁾ ajándékozta neki Károly az utód nélkül elhalálozott tolmácsi Miklósnak Küküllőmegyében fekvő *Huzuriczo* és *Mikeháza* nevű birtokait.

1341 okt. 6-án ⁸⁾ egy pört bevégeznek, mely Tamás vajda és Ratold nb. Balduin fia Lőrincz fiai, tamáshidai János és László kö-

¹⁾ Anjoukori okmánytár III. 470. 611.

²⁾ Anjoukori okmánytár III. 475.

³⁾ Fejér VIII. 4. 415.

⁴⁾ Fejér VIII. 4. 418.

⁵⁾ Anjoukori okmánytár III. 552.

⁶⁾ Fejér VIII. 4. 437. Hazai okmánytár I. 183.

⁷⁾ Fejér VIII. 5. 275.

⁸⁾ Anjoukori okmánytár IV. 148.

zött 1339 óta folyt. Károly király a zarándmegyei *Endrelakát* Endre lázadó fiától Istvántól elkobozván, Tamás vajdának adományozta. Balduin unokái pedig azt állították, hogy a Tamástól elfoglalt helység nem Endrelaka, hanem Tamáshida nevet visel s ősi birtokuk; a pört azzal végzik be, hogy Tamás, ki jelenleg nógrádi főispán is volt, Endrelakáról lemond s azért Balduin unokáitól a gömörmegyei *Csamatelek* és *Konrádföldé*-t kapja meg.

1342 máj. 8-án ¹⁾ egy másik pör végződött, melyben Tamás Mihály fiai István és Benenik ellen perelt. — Tamás azzal lépett fel, hogy a király a magtalan Sebestyénnek hevesmegyei *Tagadótelek* nevű jörszágát ő reá ruházta át. Az ellenfelek erre azt felelték, hogy a Tamástól e jogcímen elfoglalt jörszág nem is *Tagadótelek* nevű, nem volt Sebestyén-é és tulajdonképen saját ősi birtokuk. A pört azzal végzik be, hogy mindegyik fél a vitás jörszág felét kapja.

1342 máj. 16-án ²⁾ Tamás zagyvafői Petőnek *Baba* és *Korláttelek* nevű birtokait cserébe adja; megkapja értük a nógrádmegyei *Szvinnyebányát*.

1342-ben Tamásnak sok a birtokpere; így végzik pl. ez év máj. 31-én ³⁾ a biharmegyei *Csalános* miatt folyó pörét. — Tamás azt hitte, hogy királyi adományozás alapján a nevezett jörszágnak Ó-Csalános nevű részére igényei vannak. Debreczeni Dózsa, volt nádor fiai pedig azt állították, hogy tulajdonképen csak *egy* Csalános létezik, mely ezelőtt a Borsa nb. Beke lázadóé volt. Nagymartoni Pál országbíró végzése folytán az egri káptalan ez ügyben tanuki-hallgatást eszközölt, mely alkalommal Tamás mellett 120 nemes, az ellenfél mellett pedig több mint 3000 tanu bizonyított. Magától értetik, hogy Tamás a rövidebbet húzta, miért is 1342 aug. 27-én ⁴⁾ Csalánosra vonatkozó igényeiről a Debreczeniek javára lemondott; igaz, hogy ebből is tudott tőkét verni, a mennyiben a Debreczeniek e lemondást a pilismegyei *Paagh* helységgel megfizették.

1343-ban Tamás már nem erdélyi vajda; ⁵⁾ ez évet megint birtokperrel nyitja. A dolog úgy történt, hogy Tamás az esztergami ér-

¹⁾ Anjoukori okmánytár IV. 204.

²⁾ Anjoukori okmánytár IV. 217.

³⁾ Anjoukori okmánytár IV. 226.

⁴⁾ Anjoukori okmánytár IV. 257.

⁵⁾ Fejér. IX. 1. 168.

sekséghez tartozó nógrádmegyei Vonuntótelek, Mókafölde és Luka-földe nevű jószágait saját kezébe akarta juttatni, mi ellen az esztergami érsek 1341-ben tiltakozott. Az érsek IV. Bélának 1250-ből származó okíratára hivatkozott, melyből azon igen különös körülmény derült ki, hogy többek közt épen Tamás őse, Szécsényi Fulko volt az, ki Luka, Mocka és Vonuntót az esztergami egyház szolgálainak jelölte. Magától értetődik, hogy az érsek a pört meg is nyerte.

Tamás 1343-ben főtárnokmester, szepesi és bihari főispán; utódja az erdélyi vajdaságban Aba nb. Miklós, ki 1343-ban az erdélyi káptalant utasítja, hogy Tatamér gyulafejevári prépostot a gyulafehérvári *Bükösbe* statualja, miután ezt neki „compatere“ Tamás, királyi főtárnokmester és fiai adományozták. ¹⁾

Lajos király atyjának régi szolgáját szintén kedvelte s alig esalódunk, mikor azt állítjuk, hogy Tamás erdélyi vajdaságáról önkényt mondott le, hogy így annál könnyebben lehessen az udvar közelében és igazgathassa kiterjedett birtokait. Lehet, hogy családi viszonyok is közreműködtek. 1345-ben ²⁾ Lajos király tanuskodása szerint Tamás, volt az erdélyi vajda. Ekkor *Kürth* nevű hontmegyei birtokát, melyet Károly királytól kapott, mind a maga, mind pedig *nejének*, *Anúnának*, továbbá meglévő és *netán még születendő* gyermekei lelki üdvéért az esztergami szent Adalbert templomnak adományozza. Ugy látszik, hogy 1345-ben nem volt igen koros ember, mert még netán születendő gyermekekre gondol.

1346-ban ³⁾ fiával, Kónya Miklóssal együttesen a most említett templomnak még *Bersen* nevű birtokát is adományozza.

1347 jun. 25-én ⁴⁾ Tamás Krassó főispánja és Galambóc vár-nagyja. E napon *Jenőtelek* és *Bachanad* helységek határjárása ügyében választott bíróságnak veti magát alá, miután e helységek miatt (Jenőtelek az övé) István királyi jegyzővel póre lett.

Néhány nappal később, 1347 jul. 13-án ⁵⁾ krassói és kőmegyei főispán. E napon megerősít neki Lajos király egy 1340-ből származó okíratot, mely alkalommal kitünő szolgálatait kiemeli.

¹⁾ Fejér IX. 1. 186.

²⁾ Fejér IX. 1. 278. 455.

³⁾ Fejér IX. 1. 359.

⁴⁾ Anjoukori okmánytár V. 97.

⁵⁾ Fejér IX. 1. 465. 521.

1348 máj. 24-én¹⁾ szárazberki és simai birtokát gyarapítja, a mennyiben László fiát Jánost pénzhamisítónak kijelentik s birtokrészét nádori végzés alapján Tamásra ruházzák. — E részt különben egynéhány nappal később (jun. 1-én)²⁾ Káta nb. esáholyi Jánosnak engedi át. — Okt. 17-én³⁾ ellenben a hevesmegyei *Bessenyőtelekre* vonatkozó minden jogairól István királyi jegyző kedvéért lemond, miután az István számára történt királyi adományozásnak enged.

Ha azt hiszszük, hogy Tamás mindeddig birtokai szerzésében igazságosan és erőszak nélkül járt el, nagyon csalódunk. Ennek ellenkező példája oly hathatós, hogy ezt jelzőnek kell tekintenünk. Pochki András mind a saját, mind a rokonok nevében 1348-ban az esztergami káptalan előtt panaszként adja elő,⁴⁾ hogy Tamás volt erdélyi vajda, őt is, rokonait is, már 30 évvel ezelőtt jószágaikból kitudta, kiüzte s ezeket (t. i. 2 Pochk, Pelen, Iriny, Kaplan, Nyergeslehota (Nógrádm.), 2 Volkaz (Barsm.), Sáros és Kengyel-t (Váradon) királyi kegy utján saját magára átruházta. Ezzel még nem volt megelégedve, s hogy e birtokokat annál biztosabban elsajátíthassa, Andrást fogságba ejtette, megvakíttatta s egyik kezétől megfosztatta, míg tizenegy rokona Tamás börtöneiben kín és éhséggel kimult. A Tamás által neki okozott anyagi kár mostanig 5000 márkára nőtt.

Daczára annak, hogy e vádak elég súlyosak voltak, az udvar kegyeltjének, Tamásnak, még sem ártottak. 1349 márcz. 18-án⁵⁾ a magas országbírói hivatalt viseli, s a mellett még turóczi főispán, sőt ez év október 13-án⁶⁾ még Kő főispánja is.

Mindamellettt vagyonának gyarapításában még most is fáradságtalan. 1350 márcz. 15-én Gyöngyös és Bene nevű jószágait újra határoltatván, szomszédjai tiltakozása daczára, akaratát keresztülviszi; hat nappal később (jun. 21-én) jelentést tesz az egri káptalan a királyhoz,⁷⁾ hogy e határjárás alkalmával Tamás országbírót arra intette, hogy Tamás fia Demeternek Solymos nevű jószágából mitsem foglaljon el . . .

¹⁾ Anjoukori okmánytár V. 195.

²⁾ Anjoukori okmánytár V. 204.

³⁾ Anjoukori okmánytár V. 241.

⁴⁾ Fejér IX. 1. 597.

⁵⁾ Anjoukori okmánytár V. 268.

⁶⁾ Anjoukori okmánytár V. 327.

⁷⁾ Anjoukori okmánytár V. 365. 384.

Legutoljára 1354 márcz. 29. és ápril 23-a közt Tamásra mint országbíróra akadunk. Ez időben meghalt. ¹⁾

Első neje nevét nem ismerjük. Második neje *Anna*, László auschwitzi herceg leánya, s ez által — Piasta-származása következtében, — Károly király lengyel nejének vérrokona. Az egybekelés valószínűleg 1318 után történt. Auschwitzi Anna túlélte férjét s ennek halála után mostoha fiaival Tamás hagyatéka ügyében Lajos király közbenjárásával egyezkedett. ²⁾

Gyermekei sorából „Kónya“ *Miklós*, *Mihály* egri püspök, *Gáspár* és *László* valamint az Auschweitzi Annától született, de már 1354 előtt elhalt Anna ismeretese. Kónya utódai jelentékeny szerepet visznek mint Szécsény urai, magas, országos méltóságokat viselnek s a főnemességhez tartoznak. Miután Tamás utódainak története e sorok keretéből ki van zárva, csak arra a megjegyzésre szorítkozom, hogy Tamás *egyenes* utódai a 15-ik század második felében haltak ki.

* * *

Rajzoltuk — a mennyire ezt az eddig közzétett okirati anyag megengedte — e férfiú életképét; hátra maradt még az, hogy róla összegező képet adjunk. — Ez azomban reá, jellemére csöppet sem lesz kedvező.

Ellenzéki családból származott. E család tagjai, egy uralkodásra vágyó, gőgös és fennhéjázó nő rosz gazdálkodását törekedtek kiirtani, s céljuk keresztülvételében e nő megöletésétől sem riadtak vissza. Szécsényi Tamás, követve atyja példáját, már korai ifjuságától kezdve arra törekedett, hogy leszármazásának királyellenes hírét a lehető legloyalisabb érzelem s az udvari légkörhez való legteljesebb simúlással tisztára mossa. Míg rokonai trencsényi Máté felkelésében részt vesznek, birtokaikat és vérüket áldozzák, jószágaikat elvesztik és földönfutóknak elmarasztaltatnak, addig ő, családjának egyedüli tagja, Károly király karjaiba dőlven, a Máté és saját rokonai elleni harcokban igen tevékeny részt vesz; visszatér a hadjárat bevégezte után a királyi udvarhoz, hol idő- és pénzáldozatok mellett a király érdekében menyasszonykérő s mint a király leghívebb embere és proximusa, egész életét oly hivatalokban éli le, melyek a király s az udvarral való folytonos érintkezést lehetővé teszik.

¹⁾ Anjoukori okmánytár VI. 179. 195.

²⁾ Anjoukori okmánytár VI. 234.

Dynastikai érzelme reá nézve nem is háladatlan. Huszonkét évig viseli az erdélyi vajdaságot, mire az ország első bírója lesz, mely méltóságban meg is hal; a király kegye anyagi és erkölcsi kitüntetésekkel árasztja el; fiait igen magas állásokba helyezi. Szóval, eléri mindazt, a mit pályája kezdetén akart; királynégyilkos család sarjára és lázadók rokonára nézve mesés eredmény!

Már most azt kérdezzük, hogy mit tett ez az ember, mily módon aknáztá ki két királyi ura hallatlan kegyét s vajjon tettei által nemzete történetében állandó emléket szerzett-e magának? Erre csak tagadó válaszunk van.

Máté elleni harczeitől nem beszélünk; akkor ő csak fiatal ember volt, ki e harcokban való részvételében tekintély, rang és hatalom eléréséhez vezető utat keresett. De alig érte el e czélt, azt látjuk, hogy az udvar páratlan kegyét csakis vagyonszaporításra használja fel. Alig hogy valamely birtok üresedésbe jön, már látjuk a legesleghívebb Tamást, a mint a király elé lép, s hivatkozással az évekkel ezelőtt Máté ellen szerzett érdemeire, elismeréseül az üresedésbe jött jószágot mint a királyi hála ismételt jelét maga számára kéri. E mellett a birtokok kiszemelésében nem igen skrupulózus; hogy e birtokok némelykor saját rokonaitól, mint lázadóktól, lettek elvéve, ez nem bántja őt, neki elég, ha a megfosztottak örököse, s a hol nem burkolhatja magát a királyi adományozás mentő köpönyegével, még az erőszaktól sem riad vissza; elfoglal idegen jószágot, börtönbe dobja a törvényes tulajdonost, hogy ez a feketetömlőczben éhenhaljon.

Hogy egy férfit, ki az évek során át oly vagyonra tett szert, a minőre az akkori főnemességnél csak ritkán akadunk, sem az egyháznak, sem más valakinek sem adományoz, ez szinte igen jellemző. Megajándékozta egyszer tisztviselőjét, mert ez a királyi családot megmentette s öregségében ad valamit egyszer-kétszer az egyháznak, hogy olcsó áron lelki üdvét biztosítsa magának; de ez az összes adat, a mit nagylelkűségéről és jótékonyágáról tudunk.

Mozgató eszméket, a közjó iránti érzéket, alkotó és szervező tevékenységet hiába keresünk nála; előtte mindig és mindenütt csak egy gondolat lebegett: hogy királya leghívebb szolgájának nevezzék s hogy minden módon vagyonát szaporítsa; nem volt államférfi, csak kegyhajhászó, a ki az udvari légkör keretén kívül minden támasztékát elvesztette volna; királya meglehetett vele elégedve!

Irodalmi Szemle.

A Beszterczei Szószedet. Latin-magyar nyelvemlék a XV. századból. Az eredeti kéziratból kiadta, értelmező jegyzetekkel kísérte és teljes szömutatókat készített hozzá *Finály Henrik*. Budapest, 1892. (A M. Tudományos Akadémia kiadása).

Egy nagybecsű régi magyar nyelvemlék fekszik előttünk, a melyet Besztercze-Naszódmegye levéltárosa, Berger dr. talált meg 1891-ben a megyei levéltár rendezése alkalmával. A kézirat Finály Henrik kolozsvári egyetemi professzor kezéhez került, a ki most gondos áttanulmányozás után közreboesátotta. Mint bevezetésében írja, a kézirat mindenestre csonka, de minden valószínűség szerint kevés a híja, s legfőlebb egy-egy lapja veszett el elül és hátul. Az egész most 10 negyedrétű papiroslevélből áll, a melyeknek magassága 21·5, szélessége 14·25 centiméter. Papirosa meglehetősen vastag, bordás; a füzet szabad szélein körül volt vágva. Vízjegye egymás mellett álló két egyenlő szárú háromszög, a melyek mindkettejébe a szöveget felező vonalak találkozáruk pontjáig vannak behúzva.

A szójegyzék 15 lapra terjed: az utolsó öt lapon tiszta latin szöveg áll, a mely minket nem érdekel. Az írás u. n. álló apró írás (minuscula recta.) A latin szavak betűi nagyocskák, gyakorlott szépiró kezére vallanak; a szócsoportok czímei többnyire igen nagy kezdőbetűvel indulnak meg, a melyek, úgy látszik, miniommal voltak festve. A latin szavak fölött állanak a magyarok, sokkal kisebb, de azonos jellemű betűkkel írva, még p. dig miniommal, míg a latin szavak fekete tintával vannak írva. A lapok vonalozva vannak, s az írást két oldalt szélvonalak határolják. Minden lapon 17 sor latin és ugyanannyi magyar írás van. A latin írás folytonos sorokból áll, s az egyes szavak között elválasztó hézagok vannak. A magyar írás úgy van beosztva, hogy minden latin szó fölött ott áll a megfelelő magyar, azért a magyar írás sorai ott, a hol a magyar szó rövidebb a latinnál, nagy hézagokat, s ott a hol hosszabb, nagy tömötséget mutatnak, úgy hogy az író kénytelen volt a szavakat vonáskákkal választani el egymástól. Az írás a 15 első lapon olyan egyenletes, hogy csaknem vetekszik a nyomtatással.

A kornak megfelelő rövidítések a latin szavakban gyakoriak és elég következetesen vannak alkalmazva, úgy hogy alig van szó, a mely-

nek olvasása a rövidítés miatt kétséges; a magyar szavakban a rövidítés nagyon ritka, s ilyenkor a helyesírás ingatag volta miatt elég nehézséget okoz; hozzájárul, hogy a miniom sok helyütt annyira lekopott, hogy megismerhető nyoma sem maradt az írásnak.

Két helyt a kéziratban folyó írást (cursiva) is találunk. Ha ezek nem volnának, mondja Finály, hajlandó volna a kéziratot XIV. századbelinek tartani; de a folyó írás alakja nem engedi korábbra tenni keletkezését a XV. század végénél. Ebben azonban alkalmasint téved. A XV. század folyóírásának a jellege egészen más. A Besztercezi Szójegyzékben előforduló folyóírás már a XIV. század végétől kezdve egészen közönséges az oklevelekben; sőt épen ez a cursiv-jelleg, a minő nálunk az Anjouk utolsó és Zsigmond első évtizedeiben dívott, erős argumentum a mellett, hogy nyelvemlékünk a XV. századnak nem a végétől, hanem az elejétől való s a század huszas vagy harminczas éveinél fiatalabb nem lehet. De van ezen kívül még egy erős bizonyíték, a mely az utóbbi kormeghatározást támogatja, t. i. a szójegyzék nyelve. Ez határozottan arra vall, hogy nyelvemlékünk régibb az Ehrenfeld-codexnél, a mely a XV. század második negyedében íródott. E szerint a Besztercezi Szójegyzék korra nézve harmadik nyelvemlékünk, s nálánál csak a Halotti Beszéd és a Königsbergi Töredék régibb.

A kézirat körülbelül 1300 magyar szót foglal magában, s ezek között nem egy olyan van, a mely eddig vagy teljesen ismeretlen volt, vagy csak mint hapax legomenon fordult elő. Kár azonban, hogy mind a latin, mind a magyar szavak többnyire nagyon hibásan vannak írva, akárhány egész a megismerhetetlenségig el van torzítva, mert az író sem az egyik, sem a másik nyelvet nem tudta jól.

Mindazonáltal meglehetősen számmal vannak benne biztos vagy legalább elég biztos olvasású szavak, a melyek igen becses adalékokul járulnak a régi magyar nyelv szókincsének ismeretéhez és egyúttal műveltségtörténeti tekintetben is fölötte érdekesek.

Finály nagy gondnal és ismert lelkiismeretes pontosságával írta át a kéziratot, s a nehéz vagy bizonytalan olvasású szavak közül megfejtett annyit, a mennyit megfejtethett. Egyik-másik olvasásához vagy magyarázatához fér ugyan szó, de általában csak elismerés illeti meg a kiadást, a melyet még becsesebbé tesz az, hogy az egész nyelvemlék fakszimiléje is hozzá van csatolva. (Q.)

A Bercsényi család. *Thaly* Kálmán 1885—1892-ig három nagy kötetet adott ki a Bercsényi-család történetéről. (*A székesi gróf Bercsényi-család 1470—1835.* Eredeti kézirati kútfökből írta *Thaly* Kálmán. Kiadja a M. T. Akadémia tört. bizottsága. Sr., 354, 547 és 823 lap. Ára 12 frt 70 kr.) A hátralevő két kötetten most dolgozik. Oly művet ír tehát, mely terjedelmét tekintve, páratlanul áll a magyar család-történetekben; s Bercsényi Miklósról oly kimerítő életrajzot, hogy azt nagyságban Csaplár Benedek Révayja sem múlja felül.

Nem volna azonban igazsága annak a magyar bírálónak, ki avval a mértékkel bánnék el Thaly könyvével, mint hatvanegy esztendővel ezelőtt Macaulay dr. Naresnek Burleighről írt művével. Kétségkívül itt is lehetne tréfálózni a munka külsőségeivel. Hogy az anyag elég volna egy egész kölesönkönyvtár számára. Hogy ha Nares könyve 2000 lap, az még több lesz, mert már idáig is túl jutott az 1700-ik oldalon; s hogy ez is nyom valami 4 $\frac{1}{2}$ fontot. A párhuzam azonban rögtön megszűnnék ott, a hol Macaulay Hilpa és Sálum éveit is alig tartja elegendőknek, hogy végigolvassák az ilyen nagy munkát; nyilván azért, mert Narest unalmasabbnak tartja Guicciardininál; ellenben a magyar írónak az a kiváló nagy előnye, hogy mindenütt szinte a szemtanu közvetlenségével, jó magyarsággal, tűzzel és lélekkel ír. A külföldi, a ki nem tudja beleélni magát abba a minden ízében magyar szellemben, mely ennek a könyvnek valamennyi lapját, sorát, szavát betölti, az adatoknak ebben a megdöbbenő tömegében valóban könnyen elveszíthetné tájékozó-képességét s így kedvét is a tovább olvasásra; mi magyarok azonban csaknem avval az érdeklődéssel olvassuk egyik ívét a másik után, mintha csak a tegnapi érdekesítő politikai események legrészletesebb leírását pillantanók meg valamely lapban.

Ez a teljes közvetlenség Thaly hatásának a titka. Ügyszólván kis újjában vannak az események s egy modern reporter alig számolhatna be kielégítőbben valamely tényről, mint a hogy azt ő teszi. Nem volna csoda, ha ily körülmények közt valóban elborítaná őt az adatok tömege. 1865-ben, mikor Bottyán életét három kötetben megírta, vádolta is ilyesmiről a Budapesti Szemle. Ennek azonban 28 esztendeje már s ennyi idő nagyon is elegendő volt arra, hogy Thaly írói egyénisége kiképződjék. Ő, ki oly rengeteg anyagot gyűjtött össze, arra valóban nem alkalmas, hogy kevés idejű emberek számára írjon. Első sorban kutatónak tekinti magát, kinek az a halhatatlan érdeme, hogy teljes összefüggésében derített föl egy nagy és változatos kort, melynek részleteit az udvari hajlamú történetírás bolygatni idáig még nem merte. S mentül jobban beleélté magát Rákóczi korába, ha kimerítőn is, teljes rendszerességgel dolgozza föl most már az adatok ezreit. Egy folytában olvasva, munkája fárasztó lehet ugyan, mert a szemet, figyelmet igénybe veszi; az azonban, a ki hosszabb időt szán olvasására és az egyes fejezetek olvasása után megpihenhet és végig gondolhat az olvasottakon, ritka élvezetet és tanulságot meríthet belőle. S ezt annyival inkább, mert *Thaly* nemesak alapos tudós, hanem igen jó előadó is. Nem chablonszerű, nem úgynevezett nagyképű író; meglátszik rajta, hogy hajdanában verseket is írt s hogy a tudás mellett most is a költői természet, a képzelet ereje, tűz és szellem vezeti a tollát.

Kevés történetíró mondhatja el magáról, hogy annyi tévedést, annyi szándékos ferdítést és rágalmat küszöbölt ki a magyar történetből, mint *Thaly* Kálmán. Ez már akkor is föltétlen érdeme volna, ha

írói értékét valami módon csökkenteni lehetne. A harmadik kötet, mely 1703-tól 1706-ig terjed, mint másutt (Akad. Értesítő, IV. kötet, 10—17. lap) már ki volt fejtve, legalább is háromnegyed részben új adatok alapján, bőven ugyan, de áttekinthetően tárgyalja a korszak eseményeit, kiemeli azok valódi vezető eszméit, magát Beresényit pedig megszábadítja az adatokat csak egyoldalúan használó aulikus irányú, vagy osztrák szellemű történetírók ráfogásaitól s balitéleteitől. Bebizonyította például, hogy Beresényi egészen 1706-ig őszintén kívánta az uralkodó házzal való kibékülést; hogy a francziák csábító ígéreteitől igazi államférfiúi belátással óvta a fejedelmet; s hogy az a korlátlan befolyás, melyet a fejedelemmel szemben neki tulajdonítani szokás, a valóságban nem volt olyan igazán korlátlan; másrészt pedig megőrizte szeplőtelenül tiszta jellegét, s abban a magyaros észjárásban gyökerezett, mely miatt a közbejáró külhatalmak követői is a fölkelés orákulumának neveztek el.

Vasakarát, törhetetlen erély, bámulatos tetterő jellemezte. Hadvezetésben, kormányzásban erős, talán legerősebb oldala a szervezés. Tanácsra mindig készen állt s azonnal a dolog mélyére hatolt. Szikrázó szelleme s a lágyságtól a maró gúnyig minden változatra képes kedélye kétségtelenül sok ellenséget, de sok barátot is szerzett neki. Írásában, szónoklatában, de még a társaságban is el-elkapta őt lelkének heve s ebben a másokra is gyújtó hatásban rejlik sikereinek egyik titka. Van valami végtelenül megkapó abban a páratlan odaadásban, melylyel nagy tehetségeit minden habozás és minden korlát nélkül rendelkezésére bocsátja a magyarság szemefényének és reményének, II. Rákóczi Ferencz fejedelemnek. Heves, indulatos, szilaj mindenkivel szemben, s vajmi keveset törődött mások tetszésével; de határtalanul odaadó a fejedelem iránt. A lángész büszkeségével nézett le mindenkit, ki vele szembe szállt s nemcsak érezte, de éreztette is szelleme fölényét.

Nagyobb stratégia volt, mint taktikus; haditervei inkább sikerültek, ha végrehajtásukat másokra bízta. Az elmélet emberét gyaníttatja az a körülmény, hogy még hadjáratai alkalmával is ládászámra vitette maga után a könyveket. *Thaly*, a ki leveleiből őt kötetet adott ki s az irodalomtörténetnek is művelője, sok jogosultsággal állíthatja, hogy Beresényi a remek magyar levélírók közé tartozik s hogy Pázmány és Zrínyi óta senki sem forgatta tollát olyan művésziiesen, mint Rákóczi hadainak fővezére. Úgy látszik, hogy, mint élete megírójánál, az ő stílusának szépségét is előmozdította az, hogy fiatalabb korában verselgetett. Általában véve az a jellemzés, melyet (a 193—201. lapon) Beresényiről nyújt, nemcsak igaz és találó volna, hanem formájának szépsége miatt is megérdemelné, hogy helyet foglaljon az ifjúság használatára szánt olvasókönyvekben.

Igaz, hogy a nagyarányú munkában, az adatok óriási tömegében Beresényi daliás alakja nincs mindig az események előterében; ez a

harmadik kötet azonban nemcsak őt mutatja be a maga mivoltában, hanem feltünteti a szabadságharcz négy első esztendejét is. Hogy a hátralevő évekről annál világosabb képet adhasson, s tanulmányainak annál nyugodtabban szentelhesse idejét, még saját aktív politikai működését is szűkebb térre szorította *Thuly*. A negyedik kötetnek megjelentése elé az eddigieknél is fokozottabb várakozással kell tehát tekintenünk; mert ha már az első három kötet is sokkal előbbre vitte a történetből való tudásunkat, kétségkívül még előbbre viszi a negyedik, melynek anyagát részint összekuszálták, részint elferdítették s a történelmi igazságot gyakran igazán véka alá rejtették a régibb történetírók; míg az újabbak 30 év óta teljesen *Thuly* Kálmán föladatának tekintvén ennek a kornak tisztázását, s méltó alakban való bemutatását, jórészt nem is foglalkoztak vele.

—y.

Ἀθηνᾶ σύγγραμμινα περιοδικὸν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρίας. Ἀθήνην ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῶν ἀδελφῶν Περρῆ. Az athenaei Tudományos Társulat — Akadémiájuk van, de akadémiusaik még nincsenek a görögöknek — melynek működési körébe az egyetemen előadott tudományok tartoznak, pár év óta egy Athena című közlőnyt ad ki, mint organumát a társulat által fölkarolt tudományoknak. Minthogy azonban e közlőny legnagyobbbrészt latin, de különösen hellen philologiai, jeles dolgozatokat tartalmaz, első sorban a philologiai könyvtárak számára ajánlható. Évenként négy füzetben jelenik meg, egy füzet legalább nyolcz ívre terjed; az évfolyam ára tizennyolcz drachma (k. b. hat forint), megrendelhető Barth és Hirst kiadóknál Athenaeben.

Az Athena és az Ἀρχεῖα τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης ἐκδιδόμενα ὑπὸ τοῦ Συλλόγου Κοραῆ. Ἀθήνησιν ἐκ τοῦ τυπογραφείου Νικολάου Γ. Ἰγγλέση a legkiválóbb közlőnyei a görögországi hellen philológiának. Ez utóbbi organuma a Korais társaságnak, melynek feladata a mai görög nyelv tudományos feldolgozása. Valamint a Korais társaságban úgy közlőnyének kiadásában is vezérszerepet játszik Chatzidakis György, az athenaei egyetem tanára, ki az újabb hellen nyelvészethen első tekintély. Az „Archivum“ egyes füzeiteinek megjelenése nincs bizonyos időhöz kötve, és egy évfolyam tizenkét drachmába (k. b. négy forintba) kerül; kapható Barth és Hirst kiadóknál vagy Beck könyvkereskedőnél Athenaeben.

P. V.

Különfélék.

Latin mondattani megjegyzések. A latin *accusativus exclamationis*, *genitivus exclamationis*, *genitivus pretii* és *genitivus criminis* mondatbeli használata csakis kihagyásos szerkezet alapján magyarázható, tehát az említett négy esetet úgynevezett *elliptikus eseteknek* kell tekintenünk, azaz olyanoknak, melyek mellől az a szó, melytől függ-

nek, kimaradt, következésképen gondolatban kiegészítendő. — Az accusativus exclamationis egy odagondolandó activ transtiv ige tárgyát képezi; pl. Sall. Jug. 14-ben így kiált föl a Jugurtha által Numidiából kiűzött Adherbal: „eheu me miserum“, t. i. eiecerunt finibus, mint az a szöveg összefüggése alapján kiegészítendő; tehát me miserum tárgyi csoport (me tárgy, miserum ennek melléknévi jelzője), és függ eiecerunt-tól. — A *genitivus exclamationis* használata az acc. excl. alapján fejlik ki, a mennyiben t. i. a gen. excl. mint meghatározó *genitivus definitivus* (explicativus, epexegeticus, appositionalis) főnévi (birtokos) jelzője egy oda gondolandó acc. exclamationisnak, mely, mint az imént kimutattuk, egy kihagyott act. trans. ige tárgyát képezi; tehát a gen. excl. *kettős ellipsisen*, t. i. az acc. exclamationisnak és az acc. excl. igéjének ellipsisén alapul. Pl. Tertullianus, De paenitentia, 12: „pro malae tractationis“, t. i. detestor rem, azaz, malae tractationis mint főnévi jelzői csoport (tractationis birtokos jelző, malae ennek melléknévi jelzője) függ az alattomban értendő rem acc. exclamationistól, ez meg a gondolatban kiegészítendő detestor-tól. — A *genitivus pretii* mint *genitivus qualitatis* főnévi jelzője egy oda gondolandó főnévnek; pl. „sumus non nauci“ (t. i. homines), „hunc non nauci“ (t. i. hominem) facio. — A *genitivus criminis* mint *genitivus definitivus* főnévi jelzője egy kiegészítendő crimine, iudicio, lege-féle ablativus criminisnek. Kétségtelenül bizonyítja ezt a következő két példa. Az egyik Cicero, De officiis, 2, 51: „ne quem innocentem iudicio capitis arcessas,“ hol a gen. crim. (capitis) mellett még ott van az abl. crim. (iudicio) is; a másik Rhetorica ad Herennium valószínűleg a Cicerónál későbbi Cornificius munkája), 1, 11, 18: „Teucer inimicum fratris capitis arcessit,“ hol az abl. crim. (iudicio) már elmaradt. — Szóval — hogy megjegyzéseinket röviden összegezzük — az említett négy eset *szerkezetre nézve* elliptikus, oly módon, hogy a gen. exclamationisnál kettős, a többi háromnál egyszerű ellipsis fordul elő; *mondatrészbeli szerepére nézve* az acc. excl. tárgy, a gen. excl. és crim. mint főnévi jelzők genitivus definitivusok, és a gen. pretii mint főnévi jelző genitivus qualitatis.

P. V.

A porosz egyetemek költségvetése az 1892—93-ik évben.

Az összes költség 7,225,933 márka, mely ekként oszlik meg: Königsberg 947,892 márka; ebből államsegély 804,803 m., a tanulók száma 717, fejenként egynek a költsége kerül 1322 márkába. Berlin 2,512,490 m., államsegély 2,101,000 m., a tanulók száma 4611, egy tanuló kerül 545 márkába. Greifswald 724,317 m., államsegély 288,354 m., a tanulók száma 834, fejenként kerülnek 869 márkába. Boroszló 1,044,083 m., államsegély 911,350 m., a tanulók száma 1342, fejenként 778 m. Halle 1,267,025 m., államsegély 675,108 m., 1483 tanuló, fejenként 854 m. Kiel 762,067 m. államsegély 570,387 m., 605 tanuló, fejenként 1260 m. Goettinga 1,121,702 m., államsegély 391,972 m., 831

tanuló, fejenként 1350 m. *Marburg* 793,675 m., államsegély 595,632 m., 952 tanuló, fejenként 833 m. *Born* 1.100,549 m., államsegély 887,327 m., 1386 tanuló, fejenként 794 m. (fl.)

Középiszkolai tanítás költségei Angolországban. Az angol főbb középiszkolákban egy-egy tanuló évi költsége a Public School Year Book adatai szerint a következő: Harrowban 1715 frttól 2233 frtig; Etonban 2200; Wellington Collegeban 1375; Rugbyben 1500; Winchesterben 1400; Clifton Collegeban 1013—1575; Chanerhouse Schoolban 2375; Uppingham Schoolban, Malverneben szintén ennyi; Malborough Collegeban 1000—1313; Cheltenhamban 915—1136; Haileybury 750—1000 frtig, beleértve a beiratási és a kötelező melléktantárgyak költségeit is. (fl.)

Nők mint vizsgáló-bizottsági tagok. Az irlandi királyi egyetem két nőt nevezett ki vizsgáló jury tagjaiul: Miss Storyt és Miss Kerr Johnstont, mindkettő M. A. és tanár a dublini Alexandra Collegeben. Előbbi a francia nyelv és irodalom, utóbbi a természettan vizsgálója. (fl.)

A skót egyetemi bizottság elhatározta, hogy a nőket irodalmi, természettudományi és orvosi diplomákat szerző vizsgálatokra, illetőleg fokozatokra bocsátja. S egyszermind megengedte, hogy a nők nyilvános előadásokra bocsáttassanak. Azonban az egyetemi ifjúság akadályokat gördít e határozat elé, mert udvariatlanul viselkedik a nőhallgatók iránt. Ez annál feltűnőbb, mert az angol egyetemeken ilyes türelmetlenség nem fordult elé a két nemű hallgatók közt; s mert a skót ifjak elemi iskolázása rendszeren egy iskolában történik a leányokkal. (fl.)

Repertorium.

a) Könyvek, füzetek.

Baritiu Oktáv: Magyar-román zsebszótár. 2. javít. kiadás. Kolozsvár, 1893. 8° 210 l.

Beksiés Gusztáv: A magyar nemzet függetlensége az állami és az egyházi (külső) kormányzatban különös tekintettel a magyar király apostoli jogára és a kath. autonomiára. Bpest, 1893. 8° 103 l.

Bozóky Alajos: A szépirodalom a római császárság fénykorában. Friedländer nyomán. Nagyvárad, 1892. 8° 124 l

Évkönyv. Az alsó-fehérmegyei történeti-, régészeti- és természettudományi társulat ötödik. — Szerk. Kórody Péter. Gy.-Fehérvár, 1892. 8° 96 l., 1 terv. 8 táblával.

Évkönyv. A vasmegeyi régészeti egyesület —1891—92. Szerk. Kárpát Kelemen. Szombathely, 1892. 8° 90 l.

Ferenczi Zoltán: Az erdélyi magyar játékszín kezdete. Kolozsvár, 1892. 8° 64 l.

Finály Henrik: A besztercei szószedet (A nyelvelmélek hasonmásával). (Értekezések a nyelv és széptudományok köréből. XVII. köt. 1 sz.) Bpest, 1892. 8° 94 l.

Troude James: A reformáció befolyása a skót jellemre. Ford. Baráth Ferencz. Bpest, 1893. 8° 30 l.

Gracza György: Kossuth Lajos élete és működése. Bpest, 1893. n. 8° 230 l. Rajzokkal.

Halmy Gyula: Verseghy Ferencz élete és munkái. Bpest, 1892. 8° 102 l.

Hecht Irén: A francia romantizmus korszaka. A magyar drámaírók tört. Bpest, 1893. 8° 526 l.

Imre Sándor: Emlékbeszéd Ballagi Mór rendes tagról. Bpest, 1893. 8° (Emlékbeszédek VII. k. 7 sz.)

Karácson Imre dr.: III. Károly háborúja a törökökkel. Bpest, 1892. 8° 74 l.

Kazinczy Ferencz levelezése. Közvetései Váczy János. III. köt. Bpest, 1893. n. 8° XVIII, 572 l.

Kemény Xavér Ferencz dr.: Az egységes középiskola és nemzeti kultúránk. Bpest, 1893. 8° 120 l.

Kittenberger János: A magyar királyok és királynék koronáztatása. Budapest, 1891. 8° 83 l.

Literatus: Magyar nemzeti kultúra. Bpest, 8° 34 l.

Nagy Imre: A Pécz nemzetség örökösödési pere. (Történettud. értekezések XV. k. 10 sz.) Bpest, 1892. 8° 49 l.

Oklevélhasonmások gyűjteménye (XI—XV. század). Melléklet Horváth Árp. oklevélt. jegyzeteinek 2-ik füzetéhez. 2-ik kiadás. Bpest, 1892. 2° 26 rézm. tábla.

Pór Antal: Nagy Lajos magyar király viszonya Giannino di Guccio francia trónkövetelőhöz (Történettud. értekezések. XV. k. 9 sz.) Budapest, 1892. 8° 31 l.

Radvánszky Béla: Régi Szakácskönyvek. Bpest, 1893. 8° XXI, 413 l.

Thoroczkay Viktor br.: Nehány szó a magyar képzőművészet érdekében. Bpest, 1893. 8° 120 l.

Zsilinszky Mihály: Csongrádvármegye főispánjai tekintettel a vármegyei rendszer fejlődésére. I. füz. Bpest, 1893. 8° 83 l.

b) *Folyóiratok.*

Akadémiai Értesítő. Február. A jan. 15. Széchenyi ünnep tárgyai: B. Eötvös Loránd elnöki beszéde. Zichy Antal osztályelnök megnyitója. Beöthy Zsolt felolvasása: Széchenyi és a magyar költészet. B. Wesselényi Miklós levele az Akadémia megalapításáról. (Fac-similével.)

Budapesti Szemle. Február. Pauler Gyula: A vezérek kora Gézáig. Körösi József: Eltörtosodás és magyarosodás Hontmegyében. Haraszi Gyula: Byron Don Juanja magyarul. Fittler Kamill: A képzőművészeti társulat téli mütárlata. Heinrich Gusztáv: Apáczai mint paedagogus. Értesítő.

Egyetemes Philologiai Közlöny. Február. Hegedüs István: Thukydides műve keletkezésének idejéről. Erdélyi Pál: Adalékok a régi magyar irodalom

történetéhez Incze Béni: Nom. cum inf. Thukydidesnél. Négyesy László: Berzsenyi iskolázásáról. Hazai irodalom. A Bpesti Philol. Társaság XIX. Közgyűlése. Vegyések.

Magyar Nyelvőr. 1893. Január. Kúnos Ignác: Török magyar szövegyezések. Kicska Emil: Hangsúly és szórend. Simonyi Zsigmond: Helyesírási ingadozások. Szarvas Gábor: A *ch* hang. Szinnyei József: A magyar nyelvbe átvett oláh szavak. Bartha József: A palócz nyelvjárás. Helyreigazítások, magyarázatok. (Kulesár Endre: A debreczeni „lesz.“ Zlinszky Aladár: Pimpós. Füleskártya. Balassa József. Steuer János. Hátissó. Steuer János: Székely „máj.“ Mágócsi Dietz Sándor. Szarvas Gábor: Valaskás. Tárnok). Kérdések és feleletek. (*Több mint bizonyos* logikátlanság? Mi a bévőd este? Eredeti szó a *paprika*? Komádi v. *komádi.*) Népnyelv hagyományok. (Pintér Kálmán: Szólamódok. Hermann Antal. Gyarmathy Dezső: Tájszók). Február. Kúnos Ignác: Török magyar szövegyezések. Kicska Emil: Hangsúly és szórend. Schneider M. Vazul: A szenvedő igealakokkal való mondat szerkesztéséről. Szinnyei József: A magyar nyelvbe átvett oláh szavak. Bartha József: A palócz nyelvjárás. Helyreigazítások. Magyarázatok. (Szinnyei József: Afonya. Pimpós. Balassa József: A „lesz“ mint időképző. Zolnai Gyula: Hátíl., hátissó; által, óta. Albert János: Pártarét. Kondor Péter. Szarvas Gábor: Átalvető. Jóllehet. Schuchardt Hugó: Velenceze.) Szinnyei József: Mutatvány az új tájszótárból. Népnyelv hagyományok. (Kubinyi Ferencz: Szólamódok. Fejér Adorján: Babonák. Volák Lajos: Gyermekek játékok. Hermann Antal. Gyarmathy Dezső: Tájszók.)

Petőfi Múzeum. 1893. Január. Ferenczi Zoltán: Évfordulón. Versek. I. 1844. Ujabb cikkek Petőfiről. I. Repertorium a Petőfi literatúrához 1892-ben. XI. Vonatkozások Petőfire. Endrődi Sándor: Petőfi születésének 70-dik évfordulója alkalmából. I—II. Csernátomi Gyula: Petőfi és az 50-es évek költői. I. Vajda J.: Költemény Petőfihez. XXIV.

Századok. Február. Pór Antal: János kükkülei főesperes (II. bef. közl.). Lehoczky Tivadar: Koriatovich Tódor herceg és 1409-ki pöre. Komáromy András: Ugocsa vármegye levéltárából (II. bef. közlemény). Décsényi Gyula: Olaszországi történeti kutatások (III. bef. közl.). Szitnyai József: A bányászok veszedelme 1575-ben. Történeti irodalom. Tárca (Pór Antal: Az Ayancha szó értelmezése. Iskolai értesítők irodalma 1892-ben. A krakói Akadémia 1892-iki jelentéséből. Mangold Lajos: Repertorium). Hivatalos rovat.

Összeállította: GYALUI FARKAS.

Szakosztályi Értesítő.

Szakosztályunk febr. 10. fölolvasó ülést tartott, a melyben Szamosi János dr. elnökölt, s a jegyzőkönyvet a titkár írta. Jelen voltak a szakosztály tagjai közül: Schilling Lajos, Pecz Vilmos, Márki Sándor, Szabó Samu, Kanyaró Ferencz. Az ülés tárgyai voltak:

1. *Kanyaró Ferencz*: Régi magyar virágénekek.
2. *Cseri József*: Az újjörög nyelvről.

Február 1-től február 27-ig bezárólag fizettek:

Körmöcbányai állami főreáliskola 1893-ra, — Pór Antal 1893-ra, — Márki Sándor dr. 1893-ra, Eisler Mátyás dr. 1893-ra, — Trencsény Károly 1891., 1892-re, — Radvánszky Béla báró 1892., 1893-ra, — Nagy József 1891., 1892., 1893-ra, — Bajai cist. r. főgymnasium 1893-ra, — Kondor József 1890-re.

Az első füzetben közölt kimutatáson a következő változtatások történtek: Töröltették magukat Samu József és a kőszegi rk. gymnasium.

Tévedésből kimaradt: Heinrich Gusztáv dr. egyetemi tanár Budapest. Ujonnan belépett Zolnai Gyula főreáliskolai tanár Székesfehérvárott.

Sajtóhiba: Demek Győző dr. urnál az 1890. és 1891. éveknél kiesett a vonás. Akkor még nem volt tagja a szakosztálynak.

SZAMOSI JÁNOS.